

Terörizm ve Radikalleşme Araştırmaları Dergisi
Journal of Terrorism and Radicalization Studies

Haziran 2023, Cilt: 2, Sayı: 2, ss. 353 -386

June 2023, Volume: 2, Issue: 2, pp. 353 -386

ISSN 2792-0518 (Basılı/Print)

ISSN 2822-2334 (Çevrimiçi/Online)

Makaleye ait Bilgiler / Article Information

Araştırma Makalesi / Research Article

Makale Başvuru Tarihi / Application Date : 27 Ocak 2023 / 27 January 2023

Makale Kabul Tarihi / Acceptance Date : 26 Şubat 2023 / 26 February 2023

Makalenin Başlığı / Article Title

Afrika'da Terör: Boko Haram Terör Örgütü ve Kadın Teröristler

Terrorism in Africa: Boko Haram Terrorist Organization and Women Terrorists

Yazar(lar) / Writer(s)

Buket ÖNAL

Atıf Bilgisi / Citation:

Önal, B. (2023). Afrika'da Terör: Boko Haram Terör Örgütü ve Kadın Teröristler. *Terörizm ve Radikalleşme Araştırmaları Dergisi*, 2(2), ss.353-386, DOI: <http://dx.doi.org/10.29228/trad.35>

Önal, B. (2023). Terrorism in Africa: Boko Haram Terrorist Organization and Women Terrorists. *Journal of Terrorism and Radicalization Studies*, 2(2), pp.353-386, DOI: <http://dx.doi.org/10.29228/trad.35>

Terörizm ve Radikalleşme ile Mücadele Araştırma Merkezi Derneği
Research Center for Defense Against Terrorism and Radicalization Association

Adres/Address: Beytepe Mah. Kanuni Sultan Süleyman Bulvarı

5387. Cadde No:15A D:58

06800 Çankaya/Ankara

www.tradergisi.com

e-posta/e-mail: editortrad@teram.org

AFRİKA'DA TERÖR: BOKO HARAM TERÖR ÖRGÜTÜ VE KADIN TERÖRİSTLER

Buket ÖNAL*

ÖZET

Küresel bir tanımı yapılamayan terörizm, günümüzün en ciddi sorunlarından biri olmaya devam etmektedir. Can ve mal güvenliğini doğrudan tehdit eden terörizmi ortaya çıkartan çok sayıda ve farklı neden olsa da sonuçları her zaman yıkıcı olmuştur. Bu nedenle terörizm, devletlerin ve uluslararası kuruluşların öncelikli meselelerinden biridir. Afrika, günümüzde terörizmle anılan bir kıta olarak öne çıkmaya başlamıştır. Ekonomik, siyasi ve sosyal olumsuzluklar, hem kıtaya özgü terör örgütlerinin doğmasına neden olurken hem de küresel terör örgütlerinin kıtada güçlenmesine zemin hazırlamıştır. Nijerya, özellikle Boko Haram terör örgütünün faaliyetleri nedeniyle, terörizm konusunda kıtada öne çıkan ülkelerden biri olmuştur. Ülkedeki kız çocuklarına ve kadınlara yönelik sansasyonel eylemleri ve onları terör örgütünün çıkarları doğrultusunda kullanmaları örgütü küresel boyutta tanınır yapmıştır. Bu makalede, terörizm, kadın teröristler, Afrika'daki terör örgütleri ve bu örgütlerdeki kadınların rolü anlatılırken, özellikle Nijerya'daki Boko Haram terör örgütündeki kadınların rolü ayrıntılı ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Terörizm, Afrika, Boko Haram, Kadın Teröristler, İntihar Bombacıları.*

TERRORISM IN AFRICA: BOKO HARAM TERRORIST ORGANIZATION AND WOMEN TERRORISTS

ABSTRACT

Terrorism, which cannot be defined globally, continues to be one of the most serious problems of our time. Although there are many and different reasons that cause terrorism, which directly threatens the security of life and property, its results have always been devastating. Because of that, terrorism is one of the priority issues of states and international organizations. Africa has started to come to the forefront as a continent that is known for terrorism today. Economic, political and social negativities both caused the emergence of terrorist groups specific to the continent and paved the way for global terrorist groups to gain strength in the continent. Nigeria has become one of the prominent countries in the continent on terrorism, especially due to the activities of the Boko Haram terrorist organization. The sensational acts against girls and women in the country and the use of these women and girls in line with the interests of the terrorist organization have made the organization known worldwide. In this article, terrorism, female terrorists, terrorist groups in Africa and the role of women in these groups are explained, especially in detail, the role of women in the Boko Haram terrorist organization in Nigeria is discussed.

Keywords: *Terrorism, Africa, Boko Haram, Women Terrorists, Suicide Bombers.*

* Doç.Dr., Kocaeli Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, buket.onal@kocaeli.edu.tr, ORCID: 0000-0001-9075-257X

Makale Başvuru Tarihi / Application Date: 27 Ocak 2023 / 27 January 2023

Makale Kabul Tarihi / Acceptance Date: 26 Şubat 2023 / 26 February 2023

GİRİŞ

Çağımızın en ciddi küresel sorunlarından biri de terörizmdir. Hemen hemen her yerde değişen sıklık, yoğunluk veya dinamiklerle ortaya çıkar ve çok büyük insani ve maddi kayıplara neden olur. Bugüne kadar terörizmin evrensel bir tanımı yapılamamıştır. Çünkü kavram sadece bir siyaset aracı değil doğrudan kendisi siyasi bir tartışma aracı konumundadır. Bu nedenle de düşmanın yaptığı şeyin terörizm olduğu konusunda hemfikir olunsa da düşmanın gerçekte kim olduğu konusunda açıkça görüş farklılıkları vardır. İktidarı elinde tutanlar için siyasi muhaliflerinin herhangi bir şiddet eylemi bir terör eylemi olarak tanımlanırken, iktidarı ele geçirmeye çalışanlar, genellikle kendilerinin devlet tarafından terörist şiddetin kurbanı olduklarını iddia etmektedirler. Ayrıca devletlerin uyguladığı şiddet meşru görülüp pek de sorgulanmazken, devlete karşı uygulanan şiddet de özgürlük mücadelesi olarak görülerek meşrulaştırılabilir. Temel sorun, terörizmi devlete dayalı silahlı çatışma, devlet dışı çatışma, tek taraflı şiddet ve nefret suçu gibi diğer siyasi şiddet ve şiddet içeren suç biçimlerinden ayırmanın zor olmasıdır. Politik, dini veya ideolojik nedenlerle korku yaratmak için şiddet kullanımı olarak bilinen terörizmin en genel tanımı; bir topluluğu/hükümeti siyasi, dini veya ideolojik olarak motive edilmiş talepleri kabul etmeye zorlamak için alt ulusal gruplar tarafından kasıtlı aşırı şiddet kullanma tehdididir. Terörist saldırıların failleri hedeflerinin rastgele görünmesini sağlar, böylece herkes kendini risk altında hisseder. Terörizmin temel taktiksel (kısa vadeli) hedefleri, tanıtım ve medyanın ilgisini çekmek, yönetimi istikrarsızlaştırmak, halkların ve devletlerin rasyonel düşüncelerini engellemek ve ekonomilere zarar vermektir. Terörizmin uzun vadeli hedefleri arasında gücün, etkinin ve refahın yeniden dağıtılması vardır. Terörist davranış/eylem bu stratejik hedeflere ulaşmaya hizmet eder ve şiddeti daha soyut hedeflere ulaşmak için bir araç haline getirir (Ritchie, Hasell, Appel ve Roser, 2019; Amable, 2007,174; Krieger ve Meierrieks, 2011,4; Kydd ve Walter, 2006, s.50; Tossoukpe, 2019, s.5). Günümüzde yeni terörizm olarak adlandırılan bir terörizmle karşı karşıyayız. “Minimum emir komuta hatlarıyla gevşek, hücre tabanlı ağlar; yüksek yoğunluklu silahların ve kitle imha silahlarının istendiğinde satın alınması; siyasi olarak belirsiz, dine dayanan veya mistik motivasyonlar; kayıpları en üst düzeye çıkararak asimetrik yöntemler; internetin ustaca kullanımı, medyanın manipüle edilmesi ve önceki terör dalgalarının aksine, hükümetlerden çok sivilleri aktif olarak hedef alması

gibi özelliklere sahip bu yeni dalga terörizmde çocuk askerlerin ve çocuk gelinlerin işe alınması, intihar bombacıları olarak kadın ve çocukların kaçırılması sıklıkla görülmekte ve özellikle kadınlara ve çocuklara yönelik yıkıcı şiddete başvurulmaktadır (Martin, 2017, s.65; Tossoukpe,2019, s.6).

Kadınların terör örgütleri içinde yer almaları yeni bir olay olmasa da örgütler içindeki pozisyonlarında zamanla değişiklikler yaşanmıştır. Önceleri örgüte militan yetiştirme, lojistik ve barınma gibi temel görevleri olan kadınlar, günümüzde terör eylemleri ve çatışma sahalarında ön planda görülmekte ve güvenlik noktalarında fark edilmez olmaları nedeniyle de örgütlerin tercihleri arasına girmektedirler. Kadınların terörizme katılımı, milliyetçi ve solcu grupların, kadınları geleneksel olmayan rollerde kabul etmeye ideolojik olarak daha uygun olduklarından, kadınları diğer gruplardan daha yaygın olarak istihdam etme eğiliminde olmalarıyla başlamıştır. Sağ kanat ve dini motifli terör örgütleri ise çoğunlukla kadınları örgüt içinde ikincil rollere iten ideolojileri benimsemiştir. Bu gruplar arasında erkeklerin egemenliği ve kadınların itaatkârlığı fikri yaygın olduğundan kadınlar, komuta sistemi ve siyasi karar alma süreçlerinin dışında bırakılmıştır. Devlet inşasına odaklanan terörist örgütler için kadınlar, savaşçıları beslemek ve giydirmek, silah taşımak ve yeni askerleri eğitmek gibi temel görevleri yerine getirmektheyken zamanla bu örgütlerin faaliyetleri içinde kadının rolü gittikçe artmıştır. Genel kanı kadınların terör örgütlerine katılımının arttığı ve kadınların her zamankinden daha fazla yüksek profilli saldırı düzenlediği yönündedir. Nitekim yapılan araştırmalara göre, uluslararası teröristlerin %30'undan fazlası kadındır ve 1985'ten bu yana terörist saldırıların %34'ü kadınlar tarafından gerçekleştirilmiştir (Davis, 2008, s.23; Tossoukpe,2019, s.6).

Terör örgütlerine giren ve şiddete başvuran bazı kadın teröristler devrimci düşüncelerden ilham alırken, diğerleri cinsiyet eşitliği duygusunu değerli bir neden olarak görebilir. Din, aynı zamanda kadınları intihar saldırılarına ve terör eylemlerine motive eden en güçlü nedenlerden biridir. Öte yandan, örgüte veya amaca inanma, tecavüz, zorla evlendirme ve sevilen birini kaybetme, kadınları terör olaylarına katılmaya iten kişisel nedenler arasındadır. Küresel terörizmin ilk dalgasında kadınların etkisi, anarşist Vera Zasulich'in Ocak 1878'de St. Petersburg valisi Fyodor Trepov'u vurmasıyla başlamış, daha sonra anarşizm ve devrimci fikirlerle Batı Avrupa ve Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'ne yayılmıştır. Tarihin ilk sistematik modern terörist örgütü olan Narodnaya Volya (Halkın İrade)'nin kadın

üyeleri, Vera Figner ve Gesia Gelfman, 1881'de Rus İmparatoru II. Alexander'ın St. Petersburg'da öldürülmesi sırasında önemli bir rol oynamış ve yirminci yüzyılın devrimci ikonları halini almışlardır. Sosyalist Devrimci üyesi olan Rus devrimci Fanya Kaplan da Vladimir Lenin'i öldürmeye çalışarak adını duyurmuş ve bu suikast girişimi sayesinde Kaplan, dünya tarihinin en ünlü kadın suikastçılarından biri olarak anılmıştır. Küresel terörizmin ikinci dalgasında kadınların siyasi motivasyonu “milliyetçilik” ve “sömürge karşıtlığı” olmuştur. Bu dönemde terörizmin olumsuz anlam taşımamasından dolayı terör örgütleri terimin siyasi yükümlülüklerini ortadan kaldırmak için kendilerini “özgürlük savaşçıları” olarak tanımlamışlardır. “Anarşist dalga”da olduğu gibi, “sömürgecilik karşıtı dalga”da da kadınlar aktif rol oynamışlardır. Filistin'de bir Yahudi devleti kurmayı hedefleyen Irgun'un kadın üyelerinden Geulah Cohen; Cezayir'in bağımsızlığını hedefleyen Sosyalist Siyasi Parti Ulusal Kurtuluş Cephesi/FLN'nin kadın üyelerinden Zohra Drif, Dajmila Bouhard ve Samia Lakhdari dönemin bilinen isimlerindedir. Küresel terörizmin üçüncü dalgasında kadınlar, en popüler terörist saldırıları olan adam ve uçak kaçırma olaylarında ön planda olmuştur. İsrail'e karşı mücadele etmek için kurulan Filistin Kurtuluş Halk Cephesi/FHKC'nin üyesi olan Leila Khaled, bir uçağı kaçırarak ilk kadın olmuştur. İtalya'yı NATO ve Batı ittifakından ayırmayı hedefleyen Kızıl Tugaylar/BR'ın kurucularından Margherita Cagol ve birçok kadın teröristten oluşan Almanya'nın en tehlikeli sol terörist grubu Baader- Meinhof Çetesi olarak da bilinen Kızıl Ordu Fraksiyonu'nun ideolojik lideri Ulrike Meinhof, suikast ve adam kaçırma ile ünlüdür. Bu dalgada kadınların katılımı siyasal yaşamda artmış ve kadın teröristler devrimci sol topluluklarda baskın liderler haline gelmişlerdir. Küresel terörizmin son dalgasında kadınlar Cihatçı terör örgütlerinin aranan elemanı halini almışlardır. Bu dönemin bilinen kadın teröristlerinden biri 16 yaşında Güney Lübnan'da bir İsrail askeri konvoyuna intihar saldırısı düzenleyen ilk kadın intihar bombacısı Sana'a Mehadli'dir. Filistinli 27 yaşındaki Wafa İdris de İsrail-Filistin çatışmasında ilk kadın intihar bombacısı olmuş onu diğerleri izlemiştir. 1985 ile 2008 yılları arasında kadın intihar bombacıları, 230'dan fazla saldırı gerçekleştirmiştir. Bu dönemin en bilinen terör örgütlerinden biri olan Irak ve Şam İslam Devleti (DAEŞ), çok sayıda terörist yabancı savaşçıya sahip bir örgüttür ve bunların arasında da kadın savaşçıların azımsanmayacak (%13) sayıdadır (Bayar, 2019, ss.24-41; Bloom, 2017; O'conner,2007, s.95).

Kadınların şiddeti normalleştirmede önemli katkısı bulunmaktadır. Örneğin, 1921 ile 1931 arasında Ku Klux Klan'ın (beyaz üstünlükçü örgüt) kadın kanadı yarım milyondan fazla üye çekmiş ve yaygın linç kampanyalarına katılımları, hedeflenen siyasi şiddeti daha kabul edilebilir hale getirmiştir. Kadınların silahlı isyanları, daha fazla bölgeyi kontrol etmekte ve hükümet güçlerine karşı zafer kazanma olasılıkları daha yüksek olmaktadır. Bunun nedeni, kadınların katılımının daha fazla topluluk desteğini alması ve algılanan meşruiyeti arttırmasıdır. Birçok örgütte kadınların katılımı, üyeliği stabilize eder ve kadınların üye olarak kalma olasılığını erkeklerden daha yüksek olduğunu gösterir. Ayrıca kadınlar erkeklerden daha yüksek ağ bağlantısına sahiptir ve bu da onları erkeklere göre örgütün mesajını yaymada daha etkili hale getirmektedir. İtalyan cihatçı Maria Giulia Sergio, nam-ı diğer Fatima, kadınların terör örgütlerindeki aktif rolüne mükemmel bir örnek teşkil etmektedir. Hıristiyan bir aileden gelen Maria, tüm ailesini radikalleştirmeyi başarmış ve onları da kendisine katılmaya ikna etmiştir. Kadınlar, sosyal medyada aşırılık yanlısı mesajların yayılmasında ve Batı ülkelerinden başka kadınları işe almada aktif rol oynamışlardır. Bunların çoğu İngiltere, Fransa, ABD ve diğer Batı ülkelerinden gelen din değiştirmiş kişilerdir. Kadınların intihar saldırılarında daha başarılı olmaları ve eylemlerinin daha ölümcül sonuçlanmaları da kadınları terörist örgütlerde öne çıkaran bir durumdur. Buna rağmen kadınlar, terörizm kurbanı olarak görüldüklerinden terörizmle ilgili suçlardan daha az tutuklama ve ortalamanın altında cezalarla karşılaşmaktadırlar. Bütün bunlar kadınların terör örgütlerince neden tercih edildiklerine de bir cevap niteliğindedir (Bigio ve Vogelstein, 2019, ss.3-6; Zizola, 2019, s.16). Dünyanın her yerinde görülen bu durum Afrika için de geçerlidir. Kıta'da artan terör örgütleri ve eylemleri içinde hem "kurban" hem de "terörist" statüsünde kadınlara çok sayıda rastlanmaktadır.

1. AFRİKA'DAKİ TERÖRİZME GENEL BAKIŞ VE KADINLARIN TERÖRİZME KATILIMLARI

Afrika kıtasında terörizm, iki farklı zamanda orta çıkmıştır. 20.yüzyılın ortalarında II. Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupalı sömürge güçlerinin zayıflamış durumuna yanıt ve ulusal kurtuluşun çoğu zaman acımasız sömürge yönetimine karşı mücadelesi olarak gelişmiş, Soğuk Savaş sonrası dönemde ve 21.yüzyılda da aşırılık yanlısı ideolojik ve dini hareketlerden doğmuştur. Yerli halkın terör eylemlerine önemli ölçüde katılımı, oldukça özel yerel koşullar tarafından tetiklenmiş ve bu koşulların

tanımladığı operasyonlar alanının ötesine geçmemiştir (Gonzalez-Perez, 2020, s.2; Clapham,2003, s.24).

1.1. Koloni Döneminden Soğuk Savaş Sonuna Kadar Afrika'da Terör Faaliyetleri

Farklı sömürgelerde farklı zamanlarda gerçekleşse de çoğu Afrika devleti 1950'lerde ve 1960'larda bağımsızlığına kavuşmuştur. 20.yüzyılın ilk yarısında öncelikle Kuzey Afrika'nın daha gelişmiş ülkelerinde ve daha iyi eğitilmiş Afrikalıların önderliğinde başlayan milliyetçilik ruhu, Kıta'nın geri kalanına da kademeli olarak yayılmış, ancak bu hareket, II. Dünya Savaşı sonrasına kadar çok az ilerleme kaydetmiştir. II. Dünya Savaşı'ndan sonra bu hareketlerin hızla ivme kazanmasının nedeni, büyük ölçüde savaşın kendisinden ve etkilerinden kaynaklanmaktadır: Binlerce Afrikalı, Müttefik ordularında savaşmış, bakış açılarını ve uluslararası ilişkiler hakkındaki bilgilerini genişletmiştir. Savaş ayrıca Mihver devletlerinin ırkçı hükümetlerine karşı bir dereceye kadar ırkçılık karşıtı bir savaştır (A Short History of Africa, ss.34-35; A Short History of Africa, ss.36-37).

Milliyetçi duygularla bağımsızlığa yönelik başlayan bu mücadelede ister sömürge hükümetleri ister yerel tabanlı yerleşimci rejimlerden kurtulmak amacıyla olsun, Afrikalılar gerektiğinde terörizm de dahil olmak üzere şiddete başvurmaktan kaçınmamışlardır. Bununla birlikte bu şiddet normalde, kurtuluş mücadelesinin son aşamaları da dahil olmak üzere, beyazların yönettiği çoğu Afrika topraklarında gerilla kontrolüne açık alanın (en azından geçici olarak) bir sonucu olarak gerilla savaşının yörüngesini izlemiştir. Kurtuluş mücadelesi sadece istisnai durumlarda terörizmle sonuçlanmıştır. Bu döneme ait terörist faaliyetlerden biri, İngiliz Kenya Kolonisinde bağımsızlık amacıyla gerçekleştirilmiş olan, 1950'lerin ortasında Kenya'da hem izole beyaz çiftlikleri (sömürge yönetimi çoğunluğu Avrupalı yerleşimcilerden oluşan ve daha sonraları Beyaz Araziler olarak bilinen Rift Vadisi bölgesini kamulaştırarak ele geçirmişti) hem de sömürge rejimiyle ilişkili figürlerini hedef alan Mau Mau (Kenya Kara ve Özgürlük Ordusu-KLFA) isyanıydı. Kenya'da daha önce de isyanlar yaşansa da Mau Mau isyanı, en uzun süreli ve en şiddetlisi olmuştur. Ülkedeki sömürge yönetimine karşı olan militan hareketler Nairobi'deki Kikuyu bölgelerine kaymış ve 9 Ekim 1952 tarihinde sömürgeci yönetimin en önemli destekçilerinden Waruhiu'nun kendi aracının içerisinde vurulması sömürge yönetimine karşı ilk ağır darbe olmuştur. Bu suikastın ardından sömürge yönetimi olağanüstü hâl ilan etmiş, bu dönemde sayıları giderek artan Mau

Mau direnişçileri, Kenya Dağı'nın çevresindeki Aberdares platosu ve çevresindeki ormanlara yerleşmiş ve ormanlık alanlarda da pasif bir destek hattı oluşturmuşlardır. İsyan boyunca İngilizlerin uyguladığı sert politikalar sonucu birçok insan hayatını kaybetmiş, mal varlıkları ellerinden alınmış, ağır şartlarda çalıştırılmış ve çeşitli işkencelere maruz bırakılmışlardır. Mau Mau isyanı sebebiyle Kenya, diğer Afrika ülkelerine göre daha sonra bağımsızlığını kazanmış olsa da (1963) Mau Mau isyanının bu bağımsızlık üzerinde yadsınamaz bir etkisi olmuş, isyan süresince Kenyalıların ve çoğunluğun egemenliği fikri bu dönem içerisinde gelişmiştir (Clapham, 2003, ss.22-23; Okumu, 2007, s.1; Çam,2018).

İkinci örnek Cezayir'de koloni yönetimine karşı başlatılan bağımsızlık sürecinde yaşanmıştır. Ulusal Kurtuluş Cephesi'nin (FLN) 1 Kasım 1954'te başlattığı ayaklanmada FLN'nin silahlı kanadı olan "Milli Kurtuluş Ordusu-ALN" tarafından şehirlere sızılarak, asker ve jandarma merkezlerine saldırılar düzenlenmiştir. Birçok yerleşim yerinin kontrolünü de ele geçiren FLN, halktan da çok büyük destek alarak gücünü kanıtlamıştır. Ancak Fransa ayaklanmaya çok sert cevap vermiş ve 1962'ye kadar sekiz yıl devam eden Cezayir kurtuluş mücadelesi dünyada geniş yankılar uyandırırken, Cezayir halkı bir milyona yakın insanını kaybetmiştir (Nam, 2013, ss.172-173).

Diğer bir örnek de ırkçı baskı ve saldırıların arttığı Güney Afrika Cumhuriyeti'nde Apartheid yönetime karşı giderek büyüyen bir tepki hareketi halini alan Afrika Ulusal Kongresi (ANC)'nin silahlı kanadının Güney Afrika hava kuvvetleri karargâhı ve rejim güç kaynaklarına yönelik başlattıkları terörist saldırılardır. Bu durumda bile, terörizm hem Güney Afrika'daki kasabalarda hem de diğer siyah topluluklarda ve uluslararası sahnede siyasi yollarla sürdürülen bir kampanyanın nispeten küçük bir unsurundan başka bir şey değildir. Bununla birlikte, rejimin beyaz destekçileri arasında güvensizlik bilincinin artmasına önemli ölçüde katkıda bulunduğu ve böylece çok sınırlı doğrudan etkisinin ötesinde bir etkiye sahip olduğunu da söyleyebiliriz (Clapham, 2003, s.23).

Yerli olarak yönetilen bir Afrika devletinin hükümetine karşı yöneltilen terörizmin açık ara en önemli örneği, Etiyopya'da 1974 yılında askeri darbe ile iktidara gelen Komünist rejime karşı şiddetli çatışmaların başlatılmasıdır. Hem Etiyopya Halkın Devrimci Partisi (EPRP) hem de Tüm Etiyopya Sosyalist Hareketi (MEISON), monarşinin kaldırılmasına yol açan 1974 Etiyopya Devrimi'nin coşkulu destekçileri olsa da Etiyopya'nın

kontrolünü ele geçiren askeri cunta sonrası iktidardaki Derg (Sosyalist Etiyopya Geçici Askeri Hükümeti)'in yükselişinin ardından çeşitli gruplar arasında ideolojik çatışmalar başlamıştır. Muhaliflerin “beyaz terörüne” karşılık iktidar güçleri “kızıl terör” ile cevap vermiş ve 1975 ve 1978 yılları arasında Addis Ababa başta olmak üzere ülke genelinde terörist eylemler gerçekleştirilmiştir. Her iki taraf da insan hakları ihlalleri işlenmiş olsa da sivillere yönelik ihlallerin büyük çoğunluğu ve yıkıcı kıtlığa yol açan eylemler hükümet tarafından gerçekleştirilmiştir (Clapham, 2003, s.24).

1.2. Soğuk Savaş Sonrası Afrika'da Terör Faaliyetleri

Soğuk Savaş sonrası Afrika'da daha önce görülmemiş şekilde terör örgütlenmelerinde ve faaliyetlerinde artış yaşanmıştır. Bunun nedenleri çok çeşitlidir ve Kıta'nın farklı yerlerinde farklı nedenler öne çıkmaktadır. Ancak bu çalışmanın ana konusu olmadığından bu çalışmada en genel nedenlerden bahsedilecektir (Clapham, 2003, ss.25-28; Aybar, 2013, ss.17-18; Işık, 2019; Krieger ve Meierrieks, 2011, s.6; Crenshaw, 1981, s.383; Amable,2007, s.175).

Afrika, bağımsızlığa kavuştuktan sonra da özellikle küresel güçler tarafından cetvelle çizilmiş sınırlar nedeniyle yıllardır iç savaşların devam ettiği bir kıta olmuştur. Afrika'daki savaşlar ekonomik, etnik, dinsel, askeri ve jeopolitik nedenlere dayanmaktadır. Bu iç savaşların en kötüsü 1967 ile 1970 arasında yaşanan 2 milyona yakın insanın hayatını kaybettiği Nijerya'daki Biafra Savaşı'dır. Bunun dışında Sudan, Kongo, Angola ve Mozambik'te de uzun yıllar süren iç savaşlar yaşanmıştır. Bu iç savaşlar insanların ölümleri ve binlerce insanın yurtlarını, evlerini terk ederek mülteci durumuna düşmesine sebep olmuştur. Fiziksel olarak yerinden edilmiş bu insanlar, hem yerlerinden edilmelerinin yol açtığı kızgınlık ve yabancılaşma düzeyi nedeniyle hem de sosyal düzenin korunmasında artık pek bir payları olmadığı için, şiddet içeren siyasi eyleme başvurma konusunda daha istekli olmuşlardır.

Bölgede terörizm, bir dizi etno-milliyetçi ve dini çatışmalardan da etkilenmiştir. Bunlardan birkaçı son derece yıkıcı terörizmi yaratmıştır: bunlar arasında Mali'deki Tuareg isyanı, Senegal'in Cassamance bölgesindeki huzursuzluk ve Liberya, Sierra Leone, Fildişi Sahili ve Nijerya'nın petrol bölgelerindeki çatışmalar yer almaktadır. Bu saldırılar, kendilerine ve şikayetlerine dikkat çekmenin bir yolu olarak masum insanları

öldürmek ve sakatlamak için çeşitli şiddet içeren yöntemler kullanan hoşnutsuz grupların ve bireylerin ortak bir eğilimini göstermektedir.

Sömürge dönemi ve sonrasında izlenen yanlış politikalarla yoksullaştırılan yerli halk, küresel ekonomik krizin yarattığı olumsuzluklar karşısında daha da yoksullaşmış ve kıtada, düzenli ve disiplinli küçük askeri birliklerin kolaylıkla kontrol edebileceği savaşlar bu yaygın yoksulluğu arttırmıştır. Bireyler hak ettiklerini düşündükleri ile ekonomik (dağıtım) süreç yoluyla gerçekte aldıkları arasında bir çelişki olduğunda şiddetin ortaya çıkması artmaktadır. Yani kötü yapısal ekonomik koşullar hayal kırıklığı yaratmakta ve bu da şiddeti daha olası hale getirmektedir. Ekonomik yoksunluktan terörizme olan bu bağlantı, terör örgütlerinin hayal kırıklığına uğramış bu kişileri radikalleştirmesini kolaylaştırmıştır. Afrika'da da bu olmuştur. Bunun yanında ağır borç yükleri altında ezilen pek çok Afrika ülkesi ne iç çatışmalarını önleyebilmiş ne de işsizlik, salgın hastalık gibi konularda yeterli olabilmıştır. Tam anlamıyla başarısız devlet durumuna gelen bu ülkelerin (Sahra altı Afrika'da-özellikle Somali'de, ama aynı zamanda Kongo, Liberya, Sierra Leone ve başka yerlerde) otoriteleri terör örgütlerince doldurulmuş, bu onlara ayrıca meşruiyet de kazandırmıştır. İşin ilginç bu ülkeler, kaybettikleri devletin zorlayıcı yetenekleri için dış yardımın bir kısmını geri kazanmanın bir yolu olarak terörü hevesle ilerletmişlerdir.

Artan terörün kaynağında Afrika'nın yeni keşfedilen doğal kaynaklarına sanayii gücü olan gelişmiş ülkelerin bağımlılığı da yatıyor diyebiliriz. Bu devletler, Afrika kıtasına terörü önlemek için gelmiş görülse de terör sahnesinin hazırlayıcısı ve terörden fayda uman odaklar halini almışlardır. Küresel güçler, Afrika halkının iç sorunlarını körükleyip daha sonra taraflardan birini destekleyerek çatışma çıkarmayı amaç edinmişler ve yabancı güçlerin kıtaya taşıdığı özel kuvvetler, istihbarat görevlileri, Dron üsleri terörü yaratmak için birer vasıta olmuşlardır. Bu üslerin bulunduğu ülkeleri düşündüğümüzde (Burkina Faso, Burundi, Kamerun, Çad, Kongo, Güney Sudan, Uganda, Senegal, Tunus, Cibuti) başarısızlıkları ortadadır. Bununla beraber terörden en çok zarar gören Al-Shabaab'ın üslendiği Somali ve Boko Haram'ın yuvalandığı Nijerya Batılı güçlerden terörle mücadelede ne eğitim ne modern silah ne de istihbarat desteği alabilmektedir. Bu noktada asıl amacın bölgedeki çatışma ve terörü önlemek değil ele geçirilmek istenen doğal zenginliklerin korumasıdır diyebiliriz.

Kıta'da başlayıp yayılan ve Arap Baharı olarak bilinen süreç kıtanın askerileşmesine yardımcı olmuş, bu sürecin bir parçası olan Suriye'deki gelişmeler de kıtada terörizmi beslemiştir. Arap Baharı ile bölgede diktatöryel yönetimlerin değişimlerinin yerini “dipten gelen dalgalara” bırakması beklenirken, Tunus, Libya ve Mısır'daki değişimlerin, bunları tetikleyen olayların ve de sonuçların beklendiği gibi birbirleriyle aynı olamayacağı anlaşılmıştır. Sahra-altındaki gelişmeler çok önce başlamış olsa da (Fildişi Sahili'ne Fransa'nın askeri müdahalesi, Kongo'daki savaş, Mali'deki Tuareg isyanları) Arap Baharı Sahra-altı Afrika'nın sertleşmesini hızlandırmıştır.

Özellikle hükümetin yetersiz, yozlaşmış veya hiç olmadığı durumlarda mevcut camilere bağlı dindar genç erkeklere bazı ülkelerdeki dini kurumlarda okumak için burs verilmiş, burada eğitim alan kişiler ülkelere dönerek ya mevcut camilerin kontrolünü ele geçirmeye ya da daha sık olarak Arap destekçilerinin fonlarıyla inşa edilen camilerde görev alarak daha genç ve daha radikal kişileri örgütlemeye çalışmışlardır. Bu camilerin diğer bir fonksiyonu bölge dışındaki İslamcı teröristlerin kendi içinde yerel bağlantılar kurabileceği potansiyel ağlar sağlamasıdır.

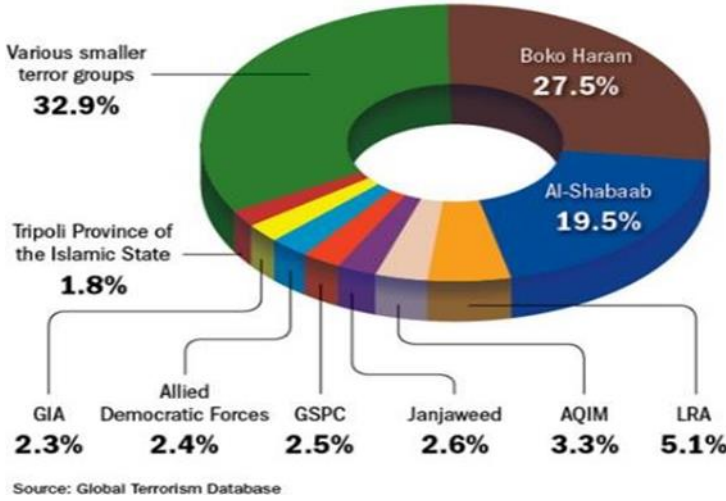
Bunların dışında, terörizmi tetikleyen unsurlar arasında “toplumsal ilişkilere aracılık etmede etkisiz olan sömürge sonrası devlet krizi (yani, Afrika devletinin meşruiyet arayışında barışçıl bir şekilde angaje olma yetersizliği) ve seçkin açgözlülük, yetkilerini kötüye kullanan ve başarısızlığıyla toplumda şiddete yol açan kötü liderler, yurtiçi ve ulus ötesi terörizm arasındaki bağlantılar, ulus ötesi kimlikler, küreselleşme, uluslararası güvenliğin dinamikleri, rekabet ve kimliklerin manipülasyonunu (özellikle etnik ve dini)” sayabiliriz (Okumu, 2007, s.2). Kısaca dış faktörleri bir yana bırakırsak, Afrika kıtasındaki çok sayıda zayıf devlet veya yarı-devlet, geçirgen sınırlar, yaygın yoksulluk, siyasi hayal kırıklığı, dini radikalizm ve baskı, hem iç hem de dış dünyayı besleyebilecek türden yabancılaşma ve radikalizmin bir araya geldiği bir ortam yaratarak terörizmi tetiklemekte ve siyasi şiddete ve aşırılığa son derece elverişli, terörizmi besleyen ve teröristlerin işe alınmasını sağlayan bir ortam sağlamaktadır diyebiliriz (Walt ve Solomon, 2014,s.82).

Bölgede terör saldırılarının yaklaşık %70'e yakınından dokuz örgütün sorumlu olduğu görülmektedir (1997-2015). Bunlar Al-Shabaab; Lord'un Direniş Ordusu-Lord's Resistance Army (LRA); İslami Mağrip'te El Kaide-Al-Qaeda in the Islamic Maghreb (AQIM); Janjaweed; Selefi Vaaz ve Savaş

Grubu-Groupe Salafiste pour la Prédication et le Combat (GSPC); Müttefik Demokratik Güçler-Allied Democratic Forces (ADF); Silahlı İslami Grup-Groupe Islamique Armé (GIA); İslam Devleti'nin Trablus Eyaleti-Islamic State's Tripoli Province ve Boko Haram'dır. Bu dönemdeki tüm saldırıların yaklaşık yüzde 50'ye yakınından sorumlu iki kilit örgüt de Boko Haram ve Al-Shabaab olmuştur (Albuquerque, 2017, s.23; Okumu, 2007, s.1).

Şekil 1. Afrika'da Terör Örgütlerince Gerçekleştirilen Saldırıları (1997-2015)

(Kaynak: ADF, 2019)

1.3. Afrika'da Kadınların Terörizme Katılımları

Afrika'da kadınların terörizme katılımlarının nedenlerinden biri, kendi toplumlarında üstlendikleri geleneksel kısıtlayıcı toplumsal cinsiyet rollerinden kurtulmalarını sağlayacak özgürlüğü terör eylemlerinde bulmalarındır. Örneğin Kenya ve Zimbabve'deki isyanlar, kadınlara yemek pişirme, hemşirelik ve mesaj taşıma gibi geleneksel cinsiyet rollerinin ötesine geçme fırsatı sunmuş, Mau Mau ve Zimbabve Afrika Ulusal Birliği (Zimbabve African National Union/ZANL), kadınları savaşçılar, liderler ve stratejik karar vericiler olarak saflarına kabul etmişlerdir. Bu fırsatlar, daha fazla kadın katılımını teşvik etmiştir. Ancak Cezayir ve Mozambik kadınları, erkek direnişine karşı çok daha sert mücadele etmek zorunda kalmıştır. Milliyetçi bağımsızlık hareketleri içinde bile kadınlar kendilerini "iki sömürgecilikle savaşırken" bulmuşlardır. Cezayir'deki Milli Kurtuluş Ordusu-ALN, kadınların eşitliğini veya bireysel özgürlüğünü kabul etmeyi reddetmiş ve kadın üyeleri öncelikle propaganda olarak kullanarak

kadınların liderlik ve karar alma rollerini yasaklamıştır. Bu nedenle, Fransa'dan kurtuluşun kadınları değil, yalnızca Cezayirli erkekler için kurtuluş anlamına geldiğini fark eden Cezayirli kadınlar, bağımsızlık için harekete geçme motivasyonlarını yitirmişlerdir. Benzer şekilde, Mozambik'in erkek egemen özgürlük hareketi, kadınların eşitliğini reddetmiştir. Kadınlar ve kızlar savaş için askere alınmış ve eğitilmiş olsalar da çoğu geleneksel cinsiyet rolleriyle tutarlı görevlere verilmiştir. Kısaca Mozambik'te kadınların sömürgeciliğin sınırlamalarına meydan okumalarına izin verilse de kendi toplumlarının kısıtlamalarına meydan okumalarına izin verilmemiştir. Bu nedenle, Mozambik kadınları da kurtuluş mücadelesine aktif olarak katılmakta istekli olmamışlardır (Gonzalez- Perez, 2020, ss.15-16).

Soğuk Savaş döneminde terörist hareketlerin failleri konumunda olan Afrika kadınları, Soğuk Savaş sonrası ve 21.yüzyılda daha çok aşırılıkçı grupların kurbanları olmuşlar ve tecavüz, cinsel ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddete maruz kalmışlardır. Kadınlar hem bundan kurtulmak hem de bunun yarattığı olumsuz psikolojilerin sonucu olarak ortaya çıkan intikam vb. nedenlerle terör örgütlerine katılmayı kabul etmişlerdir (Gonzalez-Perez, 2020, ss.15-16). Son yıllarda, Sahra altı Afrika'da cinsel ve cinsiyete dayalı şiddette istikrarlı bir artış olmuştur. Çünkü siyasi ve güvenlik altyapıları gelişmekte olan çatışmalı toplumlarda, kadınların ve kızların korunmasında büyük bir ihmal vardır. Yalnızca Güney Afrika'da her yirmi altı saniyede bir kadın veya kız çocuğuna tecavüz edildiği ve Demokratik Kongo Cumhuriyeti'nde de günde yaklaşık 400 tecavüz olduğu tahmin edilmektedir. Bölgede tecavüz kullanımının çatışmada kurumsallaşmış bir savaş silahı haline geldiğine dair kanıtlar vardır. Kenya'da 15-49 yaş arası kadınların %43'ü, Etiyopya'da %59'u ve Tanzanya'da %31'i cinsel istismara uğradığını bildirmiştir. Cinsel şiddete maruz kalmamış kadınlarla karşılaştırıldığında, cinsel ve toplumsal cinsiyet temelli şiddetin kadın mağdurlarının utanç ve travma nedeniyle siyasi şiddet ve terörizme katılma olasılıklarının daha yüksektir (Howard, 2011, ss.4-11).

Afrika'da Soğuk Savaş sonrası artan terörist faaliyetler nedeniyle terör örgütleri de militan tabanını arttırmak için kadınların katılımını teşvik etmiş ya da çoğunlukla buna zorlamıştır. Kadınların bu örgütler içindeki rolleri de örgütten örgüte değişiklik göstermektedir. Geleneksel roller dışında propaganda yaymaktan ve ailelerin askere alma konusundaki itirazlarını nasıl yönlendirecekleri konusunda rehberlik etmekten de sorumludurlar.

Erkek savaşçıların eşleri, gelecek nesil savaşçıların anneleri olarak hizmet etmek ve daha fazla erkeği katılmaya teşvik etmekle de görevlidirler. Ayrıca kadınlar fidye talep etmek ve hükümetle esir değişimi için de kullanılmaktadır. Militan rolleri, intihar saldırısı gibi aktif savaş rollerini de içerir ve son zamanlarda bazı terör örgütlerinde (Boko Haram gibi) bu rolleri giderek artmaktadır. Bundaki en önemli avantaj saldırgan olarak görevlendirilen kadınların güvenlik kontrollerinden kolayca geçebilmeleridir. Ancak hala bazı örgütler kadınların operasyonlara veya savaşa katılmadıkları doktriner yaklaşımını sürdürmektedirler. Örneğin, Sahel bölgesinde faaliyet gösteren ve Mali'deki dört terör örgütünün (Ansar Dine, Katiba Macina, Al-Mourabitoun ve İslami Mağrip'te El Kaide) birleşmesi olan İslam ve Müslümanları Destekleme Grubu'nun (JNIM) durumu böyledir (Akanonu, 2020).

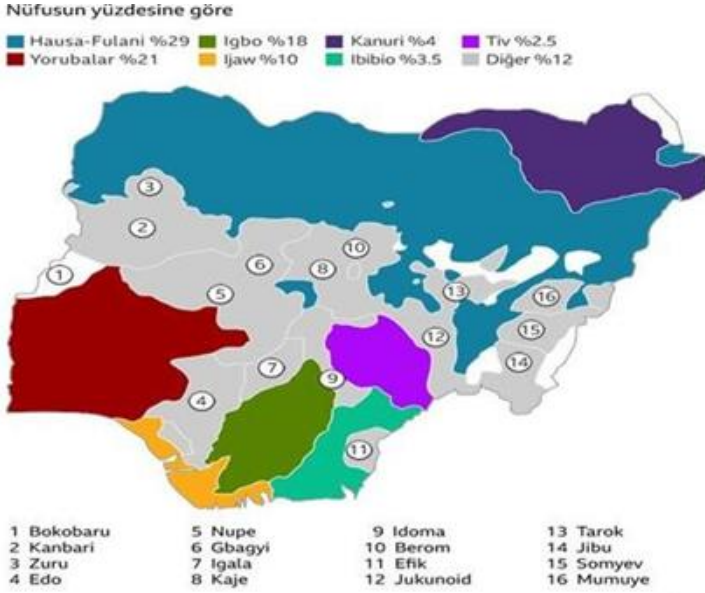
1. NİJERYA'DA TERÖR: BOKO HARAM TERÖR ÖRGÜTÜ VE KADIN TERÖRİSTLERİ

Afrika'nın en fazla nüfusuna sahip olan Nijerya, etnik ve dini farklılıkların da en yoğun yaşandığı ülkelerdendir. Ülkede üç yüzü aşkın etnik grup vardır ve bunlar arasında üçü diğerlerine göre daha ağırlıklıdır: kuzeyde Hausa-Faluni'ler (Müslüman), güney-batıda Yorubalar ve güney-doğuda İgbolar (Hristiyan). Britanya sömürge yönetimi tarafından bir ülke halinde bir araya getirilmeden önce ayrı ayrı birimler olarak yaşayan bu gruplar, bağımsızlık sonrasında da otuz altı eyaletten oluşan federal bir sistemde yönetilmişlerdir. Ülkede baskın Müslümanlık ve Hristiyanlık dışında yerel inançlar da mevcuttur. Bu durum ülkede bu gruplar arasında gerilimi arttırırken yerel bir siyasi kültür ve milli birliğin oluşmasına da engel olmuştur (BBC News Türkçe, 2020).

1901'den 1960'a kadar İngiltere sömürgesi olan Nijerya'nın bağımsızlık sonrası yaşadığı problemlerden biri de demokratikleşme sorunudur. Ülke kırk yıla yakın askeri darbelerle düşürülen yozlaşmış sivil liderliklerce yönetilmiş ve iç savaşlar yaşamıştır. 1999'dan beri demokrasi ile yönetilse de polisin insan hakları ihlalleri, hükümetin yolsuzlukları ve yüksek düzeyde genç işsizliği, ülkede militan örgütlerin yuvalanması ve işe alınması için uygun bir ortam doğurmuştur. Aslında meşruiyet ve kabul edilebilirlik ihtiyacı nedeniyle politikalarını, yasalarını ve emirlerini uygulamak için güç kullanılması ve terörün konuşlandırılmasına göz yumulması sömürge yönetiminden kalan bir gelenektir diyebiliriz. O nedenle Nijerya'da terörizm, sömürge döneminin devlet yaptırımı olan terörizme

dayanmaktadır. Sivilleri hedef alan farklı grupların faaliyetleri, doğası gereği kesinlikle terörist olmakla birlikte, Nijerya'daki hükümet bu etiketi kullanarak, özellikle siyasi muhalifler, sivil toplum grupları ve hükümet muhaliflerini de terörist olarak damgalamaktadır (Gonzalez-Perez, 2020, s.13; Oyeni, 2007, s.43; Oyeni, 2010, s.2).

Harita 1. Nijerya'da Etnik Dağılım (Kaynak: BBC News Türkçe, 2020)

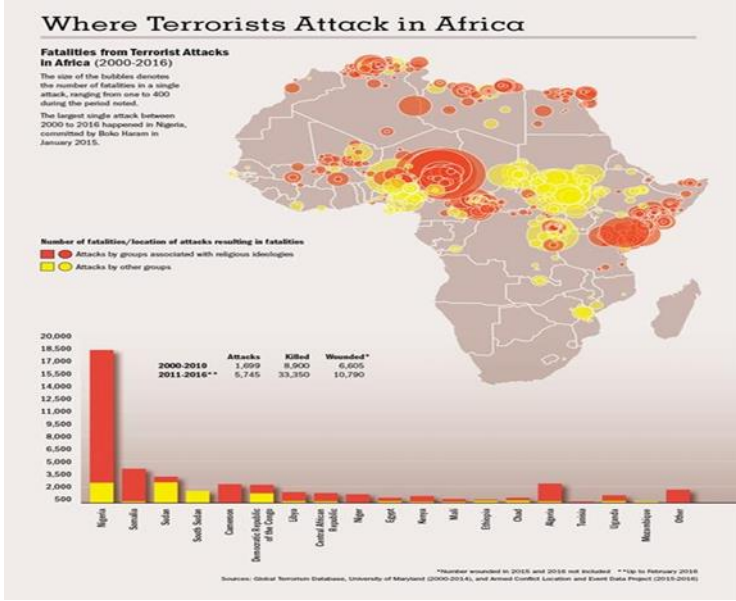
2.1. Nijerya'da Terörizmin Tarihsel Arka Planı

Afrika Kıtasında terör saldırılarına en fazla maruz kalan ülke olan Nijerya'da halklarının ve gruplarının politik, felsefi, ideolojik, ırksal, etnik ve dini çıkarları için ajitasyon yapan gruplara tarihsel süreçte hep rastlanmıştır. Bu tür gruplardan ilki, sömürge yönetiminden de önce var olan çıkar gruplarıdır (Ndinche, Modewa, Aguren, Eso, Akoda ve Ilari vb.). Sömürge yöneticileri bu grupları kolluk kuvvetlerinde, vergi ve harçların tahsilinde ve mevcut topluluk geliştirme projelerinde kullanmışlardır. Sömürge polisinin ve diğer devlet aygıtlarının gelişimini takiben, konumlarını ve prestijlerini daha kurumsallaşmış polis ve kamu hizmeti sistemlerine kaybetmeler de bağımsızlıktan bu yana bu grupların yerel çıkarlar için lobi faaliyetleri yıllar boyunca ulusal gelişmelerin ayrılmaz bir parçası olarak kalmıştır. İkincisi, esasen akrabalık ilişkisine dayanan, kuzey bölgesi, Fernando Po ve Gold Coast dahil olmak üzere Nijerya'nın her

yerinde var olan etnik gruplardır. Etnik dernekler olarak, akrabalık gruplarına, kasabalarına veya köylerine karşı güçlü bir sadakat ve yükümlülüğe dayanmaktadırlar (Calabar Geliştirme Ligi, Owerri Bölge Birliği, Igbira İlerici Birliği, Urhobo Yenidendoğuş Konvansiyonu, Naze Aile Toplantısı, Ngwa Klan Birliği, Ijo Nehirler Halk Birliği, Ijo Kabile Birliği vb.) Üçüncüsü, O'Odua Halk Kongresi (OPC), Arewa Gençlik Danışma Forumu, Egemen Biafra Devleti Gerçekleştirme Hareketi, Anambra Eyaleti Teyakkuz Hizmeti, Abia Eyaleti Teyakkuz Hizmeti, Imo Eyaleti Teyakkuz Hizmeti, Nijer-Delta Gönüllüler Gücü, Ogoni Gençlik, Ijaw Gençlik, Bakassi Erkekleri, Egbesu Erkekleri, Mambilla Milis Grubu gibi gruplardır. Bu gruplar, ülkede birçok insan hakları ihlalleri ve cinayetlerle sonuçlanan eylemlere imza atmışlardır. 1980'lerin ekonomik durgunluğu, düşen emtia fiyatları, OPEC fiyat artışları, özelleştirme, ekonomik liberalizasyon, para devalüasyonu, Soğuk Savaş siyaseti, ticaret engelleri, iç çatışma vb. nedenler, bu grupların büyümesine ve gelişmesine neden olmuştur. Askeri diktatörlük (özellikle Babangida, Abacha ve Abubakar komutasındaki generaller) sadece muhalefeti bastırmakla kalmamış, aynı zamanda hükümet atamalarında, kalkınma projelerinin teşvikinde ve tahsisinde adam kayırmayı da getirmiştir. Bu eğilimler, ülkede suç ve suç faaliyetlerini yaygınlaştırmak için uygun bir ortam hazırlamıştır. Kolluk kuvvetlerinin ülkedeki suç dalgasını ve şiddetli çatışmaları azaltmadaki yetersizliği, devlet dışı aktörlerin güvenlik ve diğer gereklilikleri sağlama tekliflerinde, tartışmalı suç kontrolüne ve kanunla toplum polisliğine neden olmuştur. Bu grupların faaliyetleri devletin zımnı veya fiilen onayına sahip olduğuna dair kanıtlar vardır (Oyeni, 2007, s.44; Oyeni, 2010, ss.4-5).

Hatta bazı eyaletler, suç ve suçla mücadelede zayıf polis sicilinden dolayı en güvenilir güç olarak ya da kampanyanın kritik bir parçası olarak silahlı kanunsuz grupları açıkça onaylamışlardır. Bu grupların siyasetçiler veya siyasi makam sahiplerinin doğrudan desteğiyle yargısız infazlar, yasadışı gözaltılar ve diğer terör eylemleri gerçekleştirdikleri ulusal ve uluslararası insan hakları örgütleri, Nijerya basını ve Nijerya Barosunca sık sık dile getirilmektedir (Oyeni, 2010, s.10).

Harita 2. Afrika'daki Terör Eylemlerindeki Ölümler (2000-2016) (Kaynak: ADF, 2019)

Ekim 1986'da gazeteci Dele Giwa'nın posta ile gönderilen bir bomba ile öldürülmesi, ülkede el yapımı patlayıcılarla ölümlerin başlangıcı olmuş, bundan sonra da terör faaliyetleri devam etmiştir: Demokrasinin ilerlemesi Hareketi, Ekim 1993'te Moshood Kashimawo Olawale Abiola'nın cumhurbaşkanlığı seçiminin iptalini takiben bir Nijerya Havayolları uçağını kaçırmış; Ağustos 1994'te Ilorin Stadyumu'nda şiddetli bir bomba patlatılmış; 1996 ile 1998 yılları arasında o zamanki Nijerya Federal Havacılık Dairesi Güvenlik Şefi Dr Omoshola'nın arabasına bombalı saldırı düzenlenmiş; Lagos Eyaleti eski Askeri Yöneticisi Tuğgeneral MB Marwa'nın eskort arabası saldırıya uğramış ve bunu diğerleri izlemiştir (Omale, 2013, s.97). 2000'li yıllardan itibaren de ülke içindeki terör faaliyetlerinin çoğu tanınmış vaiz ve tebliğcisi Muhammed Yusuf tarafından Yusufiye İslamiya Grubu olarak ortaya çıkan Boko Haram'a atfedilmiştir.

2.2. Boko Haram Terör Örgütü

Nijerya'nın en çok bilinen terör örgütü Boko Haram, 2001-2002 arasında Maiduguri'de bir cami ve bir okulu içeren bir İslam dini kompleksi olarak kurulmuş, 2003 yılında Nijerya-Nijer sınırı yakınlarında "Afganistan" lakaplı başka bir üssün kurulduğu Yobe eyaletine genişlemiştir. Boko Haram'ın birincil hedefi, Nijerya devletini devirerek, Nijerya'da katı Şariat

ilkelerine göre yönetilen bir İslam devleti yaratmaktır. Yusuf'un okulunda Batı eğitimini reddeden ailelerin erkek çocukları gelecekteki cihatçılara dönüştürülmek ve işe almak için eğitilmekteydi. Grubun merkezinin bulunduğu kuzeydoğudaki Maiduguri kenti sakinleri, buraya Boko Haram adını vermişlerdir. Boko Haram adı genellikle "Batı eğitimi yasaktır" olarak çevrilmektedir. Haram, Arapçadan "yasak" ve Hausa dilinde Boko kelimesi de "sahte" anlamına gelse de "Batı eğitimini" (sahte eğitim) ifade etmektedir. İlk birkaç yıl barışçıl geçse de örgütün ideolojisi, Nijerya toplumunun modernleşmesine ve Batılılaşmasına karşı şiddet yanlısı bir Selefi cihatçı fraksiyona dönüştüğü için giderek daha radikal hale gelmiştir. Grup, Kurucusu Muhammed Yusuf'un ölümüne kadar grup Yusufiyya olarak da biliniyordu (Gonzalez-Perez, 2020, s.13; Omale, 2013, s.98; BBC, 2016).

Yusuf'un okulunun bu kadar ilgi görmesinin nedenlerinden en önemlisi ülkenin kuzeyinde yaşanan "ekonomik" sorundur. Ülke petrol kaynakları açısından zengin ve büyük bir ekonomi olsa da kaynak dağılımındaki adaletsizlik beraberinde yoksulluk sorununu da getirmiştir. Petrol kaynaklarının ağırlıklı olarak güneyde yani Hristiyan nüfusun ağırlıklı olduğu bölgede bulunması ve bu bölgenin kuzeyle karşılaştırıldığında daha fazla ekonomik refaha, daha fazla iş imkanlarına, daha fazla okuma yazma oranına vb. sahip olması bölgesel anlamda kutuplaşmayı arttırmıştır. Kuzeyde yaşanan işsizlik, yoksulluk ve okuma yazma oranındaki azlık ve Yusuf'un işsiz ve yoksul gençlere eğitim, yiyecek, barınak ve sosyal tesis sağlayarak işsizliği ve yoksulluğu azaltma iddiası genç nüfus için okulu gözde hale getirmiştir (Duman vd., 2021, ss.85-86).

Harita 3. Boko Haram'ın Nijerya'daki Kontrolündeki Bölge (Kaynak: BBC, 2016)

Küçük bir militan grubu olarak ortaya çıkan Boko Haram, 2009'dan itibaren Nijerya hükümetine karşı asimetrik savaşına başladığında daha fazla önem kazanmış ve Nijerya Polis Merkezi ve Abuja'daki Birleşmiş Milletler (BM) ofisi gibi yüksek profilli hedeflere saldırarak adını daha fazla duyurmuştur. 2009 yılının haziran ayında polisin, grubun yerleşkesine baskın düzenleyerek silahlara ve bomba yapım ekipmanlarına el koyması üzerine intikam saldırıları ve isyanlar sonucu 700'den fazla kişi ölmüş ve okullar, kiliseler, devlet daireleri ve polis karakolları yakılmış, yıkılmıştır. Bu olaylardan sonra Muhammed Yusuf'un tutuklanıp gözaltında ölmesi üzerine, 2010'da Ebubekir Shekau isyancı grubun liderliğini üstlenmiş ve grubun adını Jama'atu Ahlus Sunna Lidda'Awati Wal-Jihad (Çağrı ve Cihad için Sünni Halk Grubu-JAS) olarak değiştirmiştir. Gruba sempatican kazandırma amacıyla kısa bir süre eylemsizlik kararı alan Shekau, daha sonra şiddeti arttırarak grubu terör örgütü haline dönüştürmüştür. Örgüt, en tepede liderin bulunduğu küçük hücreler tarzında örgütlenmiştir. (Gonzalez-Perez, 2020, s.13; CISAC; CTC).

Boko Haram, ölümcül taktiklerini kınayan Müslüman din adamları da dahil olmak üzere sivillere ve yetkililere karşı amansız bir saldırı kampanyası yürütmektedir. 2009'da silahlı çatışma patlak verdiğinden bu yana 20.000'den fazla insanın öldürüldüğü, 1.7 milyon kişinin ülke içinde yerlerinden edildiği veya Kamerun, Çad ve Nijer'e kaçtığı tahmin edilmektedir. BM İnsani Yardım Koordinasyon Ofisinin 2018 verilerine göre, hedef alınan Borno, Adamawa ve Yobe gibi eyaletlerde 7.7 milyondan fazla insan, insani yardıma ihtiyaç duymaktadır ve bunların %50'den fazlası çocuktur. Boko Haram rutin olarak "yumuşak hedeflere" veya daha savunmasız olan askeri olmayan bölgelere saldırmaktadır. 2011 Noel'inde örgüt 5 kiliseye saldırarak 40 sivil öldürmüştü, 2014 yılının Nisan ayında, Chibok'ta bir kız okuluna baskın düzenlenmiş 276 kız kaçırılmıştır. Batılılar da hedef alınmış ve bu kişiler genellikle fidye için kaçırılsalar da öldürülenler de olmuştur. Sivil can ve mala yönelik bu saldırılar, Boko Haram'ın Nijerya hükümetinin meşruiyetini zayıflatma ve halkına devletin onları koruyamadığını gösterme stratejisinin bir parçasıdır. 2012 ve 2013 yıllarında şiddetin yoğunlaşmasından bu yana Nijerya hükümeti, etkilenen başlıca eyaletlerde olağanüstü hâl ilan etmiştir (Tossoukpe, 2019, s.2; Gonzalez-Perez, 2020, s.13).

Askerlerin konuşlandırılması ve kanun koyucu grupların oluşumu sonrası grubun birçoğu ana şehir üsleri olan Maiduguri'den çıkarak

güneydeki geniş Sambisa ormanına ve Kamerun sınırına yakın Mandara Dağları'na çekilmiş ve eylemlerine oradan devam etmiştir. 2013 yılında ABD, küresel bir cihat başlatmak için İslami Mağrip'teki El Kaide gibi diğer militan gruplarla bağlantılar geliştirdiği korkusuyla Boko Haram'ı terör örgütü ilan ederken, Ağustos 2014'te Shekau da Boko Haram'ın kontrolü altındaki bölgelerde bir Halifelik ilan etmiştir. 2015 yılında Boko Haram, DAESH, El-Kaide, El-Şebab ve FARC'ı geride bırakarak, dünyadaki en ölümcül terörist grubu olarak bir ayrıcalık kazanmıştır (BBC,2016).

Ocak 2012'de Müslümanların öldürülmesine karşı çıkan üyeler Boko Haram'dan ayrılarak Ansaru'yu kurmuş ve 2013-2014 yılları arasında Nijerya'nın kuzeyindeki ve komşularındaki yabancılara çok sayıda saldırı düzenlenmiştir. Ansaru'nun saldırıları 2014 yılı civarında durdurulmuş ve 2016'da lideri yetkililerce yakalayarak kampanyası etkin bir şekilde sona erdirilmiştir (CISAC).

Nijerya'nın 2010 ve 2014 yılları arasında örgütle mücadele etmek için yaptığı tek taraflı çabaların yetersizliği üzerine Boko Haram'ın bu faaliyetlerine uzun süre sessiz kalan Afrika Birliği (AU) tehdide yanıt olarak, Ocak 2015'te Boko Haram'ın Nijerya'daki faaliyetlerini kontrol altına almak için bir askeri koalisyonu onaylamış, terörle mücadele operasyonlarını kapsayacak şekilde Çokuluslu Müşterek Görev Gücü'nün (MNJTF) görevini değiştirerek fonlarını artırmıştır. Nijerya ile birlikte Boko Haram'ın saldırılarından en çok etkilenen Çad, Kamerun, Nijer ve Benin, MNJTF'ye 7.500 kişilik asker sözü vermiş ancak koalisyon, Nijerya sınırını ve Çad Gölü bölgesini korumayı amaçlarken, Nijerya içindeki çatışmalara katılmamıştır. Kuvvet, 6 Mart 2015'te konuşlandırılarak hava saldırılarıyla örgütü Kuzey Nijerya'daki bir düzine kasabadan uzaklaştırırsa da örgüt, hem Çad hem de Kamerun'da sınır ötesi olmak üzere sivillere yönelik saldırılarına devam etmiş, hatta Mısır, Libya ve Cezayir'de DAESH'e biat eden cihatçı gruplarla birlikte Ebu Bekir El Bağdadi'ye bağlanarak grubun etkisini Afrika'ya taşımıştır. Sosyal Medyalarında DAESH, Boko Haram'dan İslam Devleti'nin Batı Afrika Eyaleti (ISWAP) olarak bahsetmiştir. Örgütün bölgede uyguladığı insanlık dışı faaliyetlerin yarattığı olumsuzlukları hafifletebilmek için BM gibi hükümetler arası kuruluşlar ve UNICEF, Dünya Gıda Programı gibi sivil toplum örgütleri, Médecins Sans Frontières ve diğer bazı insani yardım kuruluşları çalışmalarını sürdürmektedir (CISAC; Warner vd., 2017, ss.1-2).

Bundan sonra örgüt içinde yetki savaşları başlamıştır. DAEŞ, Ağustos 2016'da Boko Haram'ın kurucusu Muhammed Yusuf'un oğlu Ebu Musab el-Barnawi'yi İslam Devleti'nin Batı Afrika Eyaleti'nin liderliğini üstleneceğini duyurmuş ancak Shekau, kendisinin ve takipçilerinin Barnawi'nin liderliğini tanımayacağını ilan etmiştir. Barnawi 2016'nın sonlarında tutuklansa da Boko Haram, biri ISWAP, diğeri JAS olarak bilinen iki fraksiyon olarak devam etmiştir. Bu durum kısa bir süre saldırıları azaltsa da 2017 yılının başlarında saldırılar tekrar artmış ve örgüt, intihar saldırılarıyla adını daha fazla duyurmaya başlamıştır. İntihar bombalamalarının hızla artması, Ekonomi ve Barış Enstitüsü'nün Boko Haram'ı dünyanın en ölümcül terör örgütü olarak katkıda bulunmuştur. 2018'de de Boko Haram'daki bölünme devam etmiş, Barnawi ISWAP'a, Shekau da JAS'a liderlik etmiştir. JAS, operasyonlarında daha güçlü, daha aktif ve ayrıca daha çok uluslu olsa da ideolojik olarak benzer olan iki grup dışarıdaki medya tarafından genellikle aynı grup muamelesi görmektedir (CISAC; Tossoukpe, 2019, ss.2-3).

Örgütün finans kaynakları arasında Kuzey Nijerya'da ve komşu bölgelerdeki yoksul ve Müslüman üyelerden alınan bağışlar; örgütün üst kademesi olarak değerlendirilen, siyasi elitler, askerler, iş adamları vb. bileşenlerinden oluşan kitlenin yüklü yardımları; insan/kadın kaçakçılığı; yağma, gasp; fidye ve banka soygunlarıdır. Boko Haram üyesince itiraf edildiği üzere, örgütün bir diğer önemli gelir kaynağı AQIM, Suudi Arabistan ve İngiltere'den alınan fonlardır. "Bu fonların bir kısmının menşei bilinmese de bir kısmının İngiltere'de yaşayan Nijeryalılarca sağlandığı söylenebilir. Diğer kısmı ise Suudi Arabistan içerisinde Selefi ve/veya Vahabi oluşumlara verilen parasal desteğin Nijerya'ya aktarılmasıyla elde edilmektedir" (Uluer, 2014, ss.63-67).

2.3. Boko Haram Terör Örgütünün Kadın Teröristleri

Boko Haram, çoğunluğu ekonomik anlamda yoksul genç erkeklerden oluşmakta ve örgütün ülkenin kuzey kesiminde yer alan 19 federe devletin yanında komşu ülkeler Nijer, Çad ve Sudan'dan toplamda 280.000 üyesinin olduğu tahmin edilmektedir (Uluer, 2014, s.63). Örgüt içinde hatırı sayılır kadın bulursa da bu kadınların rolü ve işlevi erkeklerin belirlediği çerçevenin dışına çıkmamaktadır.

Örgütün kadınlara bakışı, ataerkilliğin egemen olduğu, cinsiyet eşitsizliğinin beslendiği ve sürdürüldüğü, kadın ve çocukların geleneklere

dayandırıldığı gibi aşırı kontrol, boyun eğdirme ve tahakküm altında olduğu bir toplumun kadına biçtiği “statü ve rol” çerçevesindedir. İslami hükümlerin katı bir şekilde okunması da kadınların bir mülkiyet olarak kavramsallaştırılmasını teşvik etmiş, toplumdaki rollerini anne olma yetenekleri temelinde sınırlandırmıştır. Terör örgütlerinin güç gösterisi ve sivil nüfusu sindirme kapasitesini göstermesi için bir yol haline getirilmiş olan kadına şiddet, Boko Haram’ın da yöntemlerinden biridir. Örgütün kadınlara karşı tutumundaki aşırılıklar ona diğer terör örgütlerinden ayıran bir özellik kazandırmıştır (Cid, 2019, s.5).

Batılı eğitimini haram gören örgütün hedeflerinden biri de kızların okutulduğu okullardır ve örgütü uluslararası kamuoyuna duyuran da 2014 yılının Nisan ayında, Chibok’ta bir kız okuluna baskın düzenleyerek 276 kızı kaçırmıştır. Kızların 57’si kaçmış, 107’si Nijerya askeri kuvvetlerince kurtulmuş olsa da hala 112’si kayıptır. Kaçırılma olayından sonra #BringBackOurGirls kampanyası başlatılmıştır. Örgüt lideri Shekau’a göre, kızlar okula giderek şeriati ve kadın olarak rollerini çeşitli şekillerde ihlal etmiş olmaktadır. Shekau, tamamen burka giymiş, kaçırılan kızların resimlerinin yer aldığı videolarda kendisini kâfir yaşam tarzından kaçırılan kızların kurtarıcısı olarak konumlandırmıştır (Bring Back Our Girls; Bloom vd., 2016, ss.114-115). Bu kaçırma olayı, ses getirmiş olsa da örgütün kadın ve kız çocuklarını kaçırmaları ilk değildir. Boko Haram’ın yaygın bir uygulaması haline gelen kadın ve çocukların kaçırılması, 2011’de Nijerya hükümetinin Boko Haram’ın saldırılarına misilleme olarak terörist liderlerin yüz kadın ve çocuğunu tutuklanması ile başlamış ve örgüt, kadınları ve kız çocuklarını çok sayıda operasyonel amaç için kullanmaya başladığından beri de artış göstermiştir (Cid, 2019, s.6; Human Rights Watch, 2014; TRT World, 2021).

2.3.1. Örgüt İçinde Kadının Rolü

Birçok aşırılık yanlısı örgüt gibi Boko Haram da kadınlar üzerinden hem stratejik hem de finansal olarak fayda sağlamaktadır. Örgüt, kadın ticaretini hem yeni üyeler kazanmak hem de finanse bir araç olarak kullanmaktadır: kadınlar üzerinden seks kaçakçılığı, cinsel kölelik ve fidye yoluyla gelir elde edilirken aynı zamanda ve kadınları “eş” olarak sunarak binlerce erkeğin ilgisini çekmektedir. Genç kızlar ayrıca örgütte silah, gıda ve para kuryesi olarak kullanılmaktadır (Bigio vd., 2019, s.10; Onuoha vd., 2015, s.2).

Grubun şiddete dönüşmesinden önce de Boko Haram'ın kurucusu Muhammed Yusuf, evlenmek için gerekli sosyal ve ekonomik sermayeyi toplamaya çalışan yerel erkekler için evlilikler düzenlemeye yardımcı olmuş ancak daha sonraki zamanlarda evlilikler cinsel köleliğe dönmüş, kaçırılan kadın ve kızlardan bazıları “evlilik” yoluyla Boko Haram savaşçılarına “hediye edilmiştir”. Örgüt, kaçırılan bu kadınlara yalnızca iki alternatif sunmaktadır: zorla evlendirme veya cinsel kölelik. Kaçırılan kızlarla “evlilikler” örgütte birden çok taktik amaca da hizmet etmektedir: kadınların ödül olarak sunulması yoluyla grup uyumunu artırmak ve “evlilik” sonrasında gelişmiş statü aracılığıyla sadakati geliştirmek. Boko Haram, zorla evlendirmeyi kadın ve çocukların İslam'a dönüşlerinin bir yolu olarak göstererek haklı çıkarmaya çalışmakta ve doğan çocukların biyolojik babanın kanını, genlerini ve ideolojisini miras alacağı varsayımına dikkat çekmektedir. Kadın tutsakların bir kısmı da isyancıların ihtiyaçlarına hizmet eden cinsel olmayan şiddete maruz kalmıştır. (Bloom vd., 2016, ss.109-110; Cid, 2019, ss.8-10).

Boko Haram'ın uyguladığı cinsel şiddet, bölge toplumunda kadın saflığının maksimum temsili olan bekaretlerini sürdürdükleri inancıyla terör örgütü için özel bir değer kazanan esas olarak üreme çağı dilimindeki kadınlara ve kızlara yöneliktir. Bu nedenle örgüt, diğer terör örgütlerinde de sıkça görülen “tecavüzü bir savaş silahı olarak kullanmada” Kuzey Nijerya'ya özgü belirli özellikler sergilemiştir; işkence, cezalandırma veya aşağılama amaçlı tecavüze ek olarak, örgütün ideolojisini devam ettirecek yeni nesil aşırılık yanlılarını üretmek için de tecavüzü kullanmak. Örgüt tarafından uygulanan kadına yönelik cinsel şiddet, yalnızca askeri ödüllendirmeyi veya kurbanı incitmeyi amaçlamamakta aynı zamanda güvensizlik mesajlarını yaymak için de kullanılmaktadır. Kadınlara ve kız çocuklarına yönelik şiddetle kadınlar ve kız çocukları “namus sahibi” ve erkekler “kendi kadınlarını/namuslarını koruyamadıkları” için utanç duymaktadırlar. Bu şekliyle cinsel şiddet, aileyi ve topluluğu yok etme mekanizmasıdır ve onu terör örgütleri için değerli bir araç haline getirir. Cinsel şiddet uygulamasında kadınların sömürülmesi, yalnızca mağdur ve aileye değil, aynı zamanda sosyal yapıya ve dolayısıyla toplumsal yapıya etki düzeyi göz önüne alındığında, çarpıcı biçimde etkili bir terör taktiği olduğunu kanıtlamaktadır. Cinsel şiddet aynı zamanda savaşçıları sosyalleştirmek, birlik uyumunu teşvik etmek, sivilleri stratejik alanlardan

uzaklaştırmak ve istikrarsızlığı yönlendirmek için taktik bir araç olarak kullanılmaktadır (Bloom vd., 2016, ss.110-113; Cid, 2019, ss.8-10).

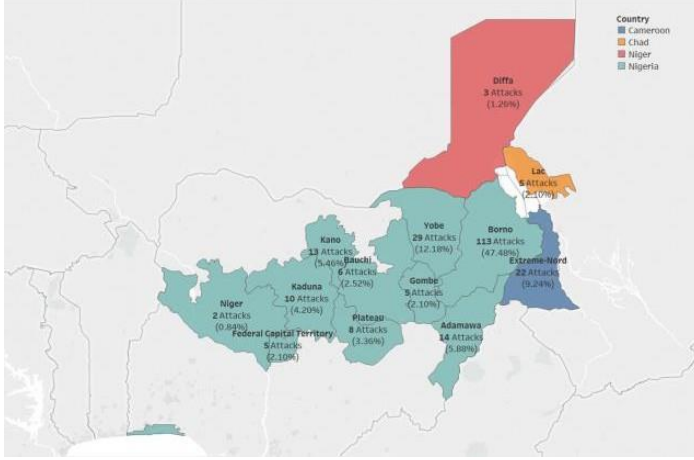
Örgütün kadınlar üzerinden gerçekleştirdiği diğer bir eylem de onları Nijerya hükümeti ile pazarlık kozu olarak kullanmasıdır. Boko Haram, esir kadınları devlet tarafından yakalanan isyancılar ve/veya Boko Haram'la bağlantıları nedeniyle hapsedilen kadın ve çocukların serbest bırakılması karşılığında takas etmeyi teklif etmiş, çoğu zaman da başarılı olmuştur. Ayrıca yankı uyandıran Chibok kızlarının kaçırılmasını Müslüman topluluklara karşı işlenen tacizlerin cezası olarak göstererek, devlet başkanı ve devlet memurlarının eşlerine ve kızlarına yönelik benzer tehditlerde bulunmuştur. Örneğin 2012 yılında, Boko Haram üyeleriyle ilgili 10 kadının gözaltına alınmasına cevaben Shekau, bir video yayınlarak “şu anda kadınlarımızı tuttuğunuz için, sadece bekle ve kendi kadınlarına ... şeriat yasasına göre kendi eşlerine ne olacağını gör” imasında bulunmuştur. Boko Haram'daki kadınlar, hükümetin dikkatini çekmek için değerli hedefler olmasının yanı sıra Müslümanların tasavvur ettiği İslami kuralın bir sembolüdür de. Bu durum grubun kendisini Müslüman kadınların “koruyucusu” ve İslami olmayan aktörlere karşı adalet kaynağı olarak göstermesini sağlamaktadır. Zulüm gören Müslüman kadınların imajı, dürüst Müslüman kadın modeli ve Müslüman kadın sembolü yeni nesil cihatçı savaşılar için değerli propaganda araçları olmuştur (Bloom vd., 2016, s.113).

2.3.2. Boka Haram Örgütünün Kadın İntihar Bombacıları

Bir insanın siyasi, dini vb. motivasyonlu bir amaç için başkalarını öldürme sırasında kendisini öldürdüğü bir süreç olarak tanımlayabileceğimiz intihar saldırısı, etkisine eşlik eden şok ve dehşet nedeniyle terör örgütlerince en çok tercih edilen yöntemlerden biri olmuştur. Diğer saldırılarla karşılaştırıldığında Boko Haram'ın intihar bombalamalarını tercih etmesinin birkaç nedeni vardır. Bu nedenlerden ilki, intihar bombalamalarının düşük mali ve beşeri sermaye maliyetinin olmasıdır. Kısmen yoksulluk sorunu etrafında yürütülen bir isyan için, intihar saldırısı Boko Haram'ın sınırlı mali kaynaklarının kısıtlamaları dahilindedir. İkincisi, intihar saldırıları, 2015'ten beri sıklıkla toprak üzerinde savaşan genç, din odaklı bir örgüt olarak Boko Haram'ın gerçekliğinin sınırlarına uyan bir taktiktir. Üçüncüsü, Boko Haram'ın intihar saldırısı tekniklerini iletişimde olduğu daha deneyimli örgütlerden (El-Kaide, DAESH gibi ve/veya bölgesel ağlar) eğitim alma yoluyla öğrenme kolaylığı olmuştur. Dördüncüsü de intihar saldırılarının

sansasyonel doğası gereği devletin güvenlik sektörünün acizliğini ortaya çıkarmada ve Boko Haram'ın kararlılığını yerel topluluklara iletmede önemli bir yöntem olmasıdır. Bu nedenle de örgüt bu yöntemi çok sıklıkla ve yaygın bir şekilde kullanmıştır (Warner vd., 2017, ss.7-8).

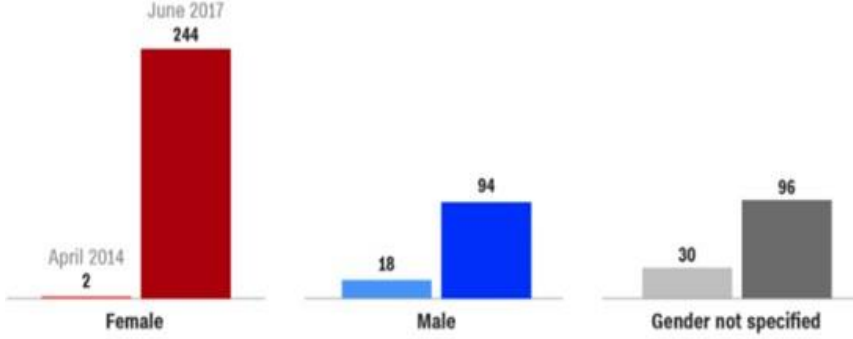
Harita 4. Boko Haram'ın Nijerya ve Komşularında Gerçekleştirdiği İntihar Saldırıları (2011-2017) (Kaynak: Warner vd., 2017, s.13)

Boko Haram'ı farklı kılan özelliklerinden biri de “intihar saldırılarında kadınlar ve çocukları kullanmadaki” benzersizliğidir. Nijerya'nın Olağanüstü Hal ve MNJTF'nin bir parçası olarak şehir merkezlerinde terörle mücadele çabalarının ve güvenlik önlemlerinin artmasının bir sonucu olarak, örgüt, daha az dikkat çeken kadınları (doğaları gereği masum veya tehdit oluşturmayan kişiler olarak ve erkeklerle karşılaştırıldığında aramaya daha az maruz kalırlar) intihar bombacısı olarak seçmektedir. Grubun aktif olduğu ülkelerde bir güvenlik görevlisinin bir kadını denetlemesine izin verilmediğinden (kuzeydoğudaki çoğu güvenlik veya kontrol noktasında erkek güvenlik, askeri veya sivil ortak görev gücü “JTF” bulunmaktadır) bu durum güvenlik güçlerinde bir güvenlik açığı oluşturmakta, bu nedenle de genç kızlar ve hamile kadınların, şüphenin ötesinde (sosyal olarak) oldukları için hedefi gerçekleştirme olasılıkları daha yüksek olmaktadır. Bu nedenle, kadın intihar bombacıları genellikle camiler, pazarlar ve diğer çeşitli halka açık yerler gibi “yumuşak” hedefler için kullanılır. Kadınlar ayrıca dalgalı başörtüsü, peçe veya burka gibi silahları gizleyebilecek kıyafetler giymeleri ve ucuz ve doğrudan hedefe taşınabilen, çantalarında veya çocukları aracılığıyla sırtlarında gizlenmesi de mümkün olan küçük, patlayıcı cihazlar

kullanmalarından ötürü, örgüt için kaynakların verimli bir şekilde kullanılmasını da sağlamaktadırlar. Örgüt, ucuz bir “emek” ve erkekleri kurtaran bir “araç” olduğu için erkeklerden çok kadın intihar bombacılarına güvenmektedir. Boko Haram, kötü ekonomik geçmişe sahip evli olmayan kadınlara ve kız çocuklarına intihar bombacıları olarak “gönüllü” olmaları için hem kendilerine hem de aileleri olanların ailelerine tazminat olarak küçük miktarlarda para ödemektedir. Aynı zamanda kadınların isyanlar içinde kıdemli liderlik rollerinde nadiren buldukları için, grubun bakış açısından, intihar bombacıları için daha harcanabilir durumdadırlar. Böylece bu “ucuz işçiler”, kadınlardan daha değerli erkek savaşçıları ve üst kademedeki savaşçıları intihar saldırıları yapmaktan “kurtarılabilmektedir”. Tüm bu avantajlara ek olarak Boko Haram militanlarının ölümleri ile Shekau tarafından işe alınan ve yeni ve hayatta kalan üyelerle yeniden evlenen yüzlerce fakir dul kadının bu amaç için kullanılabilir olması da örgüt için diğer bir avantajdır. Boko Haram’ın bilinen ilk kadın intihar bombacı eylemi, Ocak 2012’de Abuja’daki bir federal bina kompleksine saldırı düzenleyen ancak görevini yerine getiremeden tutuklamayla sonuçlanan eylemdir. Örgütün ilk başarılı intihar saldırısı ise Haziran 2014’te Gombe’deki Vali konutu önünde bomba patlatılmasıyla meydana gelmiş ve bu saldırıda üç asker ölmüştür. O zamandan beri, tarihteki diğer tüm militan örgütlerden daha fazla kadın intihar saldırısı düzenleyen örgüt, Boko Haram olmuş ve bu, örgütün başlıca operasyonel taktiklerinden biri haline gelmiştir. Nijerya’daki Boko Haram intihar saldırılarının yarısından fazlası kadınlar tarafından gerçekleştirilmiştir. Kadınların intihar bombacısı olarak kullanılması aynı zamanda yüksek bir propaganda değeri taşımaktadır. Pek çok kişinin “zayıf cinsiyet” olarak gördüğü şeye karşı savunma yapamıyor olması hükümeti daha da zayıf göstermekte ve kadın intihar bombacılarının medyanın ilgisini daha çok çekmesinden dolayı bu, propagandayı daha da güçlendirmektedir. Boko Haram’ın isyanları, başarılı işe alım (veya kaçırma) ve kadınların intihar saldırıları düzenleme istekliliğine odaklanan stratejik taktikleri bu başarıyı getirmektedir (Gonzalez-Perez, 2020, s.14; ECCIS, 2019; Tossoukpe, 2019, ss.6-7; The Global Security Initiative; Onuoha vd.,2015, ss.5-6; Nnam, Arua vd., 2018, ss.37-38).

Grafik 1. Boko Haram'ın Kadın İntihar Bombacılarının Eylemleri (2014-2017)
(Kaynak: Tossoukpe, 2019, s.4)

Örgütün intihar bombacısı olarak kullandığı kadın/kızların kimler olabileceğine dair kesin bilgiler olmasa da bunların, Boko Haram savaşçılarının sadece şehitlik için değil, aynı zamanda sorumlu olduklarına inandırıldıkları “kafirlerle” karşı intikam almak için beyinleri yıkanmış veya radikalleştirilen çocukları veya dulları olması; örgütün kadın elemanlarınca işe alınan kadın veya kızlar olması; kaçırılan Chibok kızlarından biri tarafından gerçekleştirilmiş, aldatılmış veya böyle bir göreve zorlanmış olması; Boko Haram’ın, kuzey Nijerya’daki topluluklara yönelik sayısız saldırılarında ebeveynlerini öldürdükleri veya Nijerya içindeki ve dışındaki topluluklara yapılan baskınlar sırasında kaçırdıkları kız çocuklar (yetimler) olması ve Boko Haram’ın bu tür çocukları insan kaçakçılığına karışan kartellerden temin ediyor olması muhtemeldir. Nisan 2017 UNICEF raporunda sunulan bilgilere göre, her beş Boko Haram intihar bombacısından biri bir çocuk ve çocuk bombacılarından dörtte üçü kadındır. (Onuoha vd., 2015, s.6; Warner vd., 2017, s.35).

2.3.2.1. Boko Haram terör örgütünde kadın intihar bombacılarının motivasyonu

Dini, misilleme ve intikam motivasyonu dışında örgüt tarafından sömürülenlerin intihar bombacısı olmayı bir kaçış olarak görme motivasyonu da kadın intihar bombacıların motivasyonları arasındadır. Bu üçüncü motivasyon, Nijeryalı kadınlar ve kız çocuklarının intihar bombacısı olmalarını açıklamada ilk akla gelen unsurdur. Çünkü kaçırılan kızlardan savaşçılarla evlenmeleri veya “köle” olmaları istendiğinden evlenmeyi reddeden kızlar, şiddet ve tacizden kaçmak ve canlarını Allah’a vermek için

intihar bombacısı olmak istemektedirler. Dolayısıyla geri dönüşün olmadığını anladıklarında kadınlar hayata karşı ölümü seçmektedirler. “Zayıfların silahı” olarak kabul edilen bu durumda baskıya maruz kalanlar bu taktiği son direniş seçeneği olarak kullanmış ve/veya şehitlik ideolojisi, intihar saldırılarının bir kurtuluş biçimi olarak görülmüştür. İntihar bombacısı kızların çaresizliği ve aileleriyle yeniden bir araya gelme şanslarının düşük olması onları şehit olmaya ve ölümcül saldırıları kabul etmeye eğilimli hale getirmektedir (Tossoukpe, 2019, s.8; Warner vd., 2017, s.29).

Kadınların sosyo-kültürel, sosyo-ekonomik ortamının da intihar bombacıları olma motivasyonlarını etkilediğini söyleyebiliriz. Kadınlar Nijerya’da sosyal, ekonomik ve politik olarak marjinalleşmiş bir nüfusu temsil etmektedir ve bu da onları Boko Haram tarafından işe alım için daha kolay hedef haline getirmektedir. Kendi toplumlarında kadın sünneti, zorla erken evlilik, aile içi şiddet vb. gibi geleneksel uygulamalarla karşılaşan birçok kadın aile kurumunda marjinalleşmeye başlamakta, bunu siyasi, ekonomik ve toplumsal dışlanmaların yarattığı marjinalleşme izlemektedir. Kadınların yetkisiz hale getirilmesi ve marjinalleştirilmesi, genç kadınları şiddet içeren kamusal davranışlara katılımının en temel nedenlerinden birini oluşturmaktadır. Kadınlar kendilerini ev içinde yaşamaya mahkûm anne, kız kardeş, kız ve eş olmaktan kurtaracak bir fırsat olarak gördüğünden, Boko Haram gibi örgütlerin propagandasının daha kolay hedefi haline gelmektedirler. Böylece örgüte giren marjinalleşmiş yoksul kadınların beyinlerinin yıkanması ve intihar bombacısı olarak hazırlanması da kolaylaşmaktadır. Bu kadınların bazıları aile üyeleri Nijeryalı güçler tarafından öldürüldüğü için, devlet baskısı nedeniyle örgüte katılırken, diğerleri özgürlük ve kaynaklara erişim umuduyla katılmaktadır. (Tossoukpe, 2019, s.7; The Global Security Initiative; Bigio vd., 2019, s.10).

Kadınların Boko Haram saflarına katılmasının bir diğer nedeni de Boko Haram’ın aktif olduğu bölgedeki silahlı çatışmalarda kullanılan cinsel şiddetin bir sonucudur. Kadınları Boko Haram tarafından işe alınmaya karşı savunmasız bırakan şey, tecavüze uğrayanların hem aileleri hem de toplum tarafından evlilik öncesi ilişki yaşadıkları için ötekileştirilmeleridir. Boko Haram’ın en çok kullandığı bu taktikle kadınlar, örgütün bir parçası olmanın ona karşı olmaktan daha güvenli olduğuna inandırılmaktadır. Çatışmalarda dul kalan güçlü bir şekilde marjinalleştirilmiş kadınlar da Boko Haram’ın ideolojisine ve kadınlara yönelik muamelesine ilgi duymaktadırlar. Böylece

bu kadınların önemli bir kısmı örgütte intihar bombacısı adayı halini almaktadır. Boko Haram'ın kadınları intihar bombacısı olarak kullanmasını sağlayan diğer bir yöntem de kadın ve kızların kaçırılmasıdır. Kaçırılan kadın ve kızların ya beyni yıkanılarak ya da zorlanarak bu görevde kullanıldığına dair kanıtlar vardır. Kaçırımların Boko Haram tarafından kadın intihar bombacılarının kullanımındaki artışla aynı zamana denk gelmesi bunu doğrulamaktadır (The Global Security Initiative).

Boko Haram saldırılarının çoğu, genç kızlar tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu kızların, tecavüz kurbanları ve psikolojik travmaya maruz kalanlar gibi bu seçimi yapması beklenmediği hatta buna zorlandığı ve tehdit edildiği düşünülmektedir. Genç kızların çoğunun eylem anında uyuşturulmuş gibi görünmeleri ve bazı saldırılarda patlayıcının uzaktan patlatılması şiddete gönüllü olmadıklarını güçlendiren unsurlardır. Kadın intihar bombacılarının bu eylemler sırasında tamamen bilinçli ve kontrol altında olduğunu destekleyen çok az kanıt olsa buna gönüllü kadınların olduğu da düşünülmelidir. Çünkü ordu tarafından kurtarılan kadınların birkaç ay sonra Boko Haram'a geri döndüklerine dair hikayeler olduğunu da söylemek lazım (McMaster, 2021; The Global Security Initiative).

SONUÇ

Afrika, açlık, yoksulluk, hastalıklar yanında terörizmle de çok konuşulan bir kıta olmuştur. Soğuk savaş sonrası insanlık dışı eylemleri nedeniyle adını sıklıkla duyduğumuz terör örgütleri arasında Afrika'da konuşlanmış yerel ancak küresel güçlerle bağlantılı terör örgütleri de vardır. Gerek sömürge dönemi gerekse sömürge sonrası bağımsızlık dönemlerinde yaşanan olumsuzluklar, Afrika'nın özel unsurlarıyla birleştiğinde militan ve şiddete başvuran örgütler için uygun bir ortam yaratmış, bu örgütlerin hem kurbanları hem de failleri arasında kadınlar da önemli bir yer almıştır. Kıtanın en kalabalık ve en fazla etnik ve dini grubuna sahip ülkesi olan Nijerya'da da gelişmeler benzer şekilde olmuştur.

Nijerya'da en çok bilinen terör örgütü Boko Haram, 2000'li yıllarda ülkenin ekonomik, sosyal ve toplumsal anlamda sorunlu bölgesinde bir eğitim kurumu olarak kurulmuş ve zamanla eylemleriyle terör örgütü halini almıştır. Batı eğitimine karşı bir tutum içinde olan bu grubun öncelikli hedefi bir İslam Devleti kurmaktır. Bu nedenle de kendi ideolojileri karşısındaki her kişi, kurum ve ülkeye şiddetle karşılık vermektedirler. Boko Haram'ın bu eylemlerinden en çok etkilenenler arasında kadın ve kız çocukları

çoğunluktadır. Zaten sosyal, siyasal, ekonomik, toplumsal ve dini anlamda ikinci sınıf vatandaş muamelesi gören ve ötekileştirilen kadın ve kız çocukları bu örgütün de kurbanlarının başında gelmektedir. Gerek kaçırılarak gerek tecavüz ve cinsel saldırılarla gerek bir mal gibi alınıp satılarak, gerek işkence ve zorlamalarla karşılaşan kadın ve kız çocukları, 2011'den beri de gönüllü ya da gönülsüz örgütün intihar bombacıları olarak ün kazanmışlardır. Örgüt, kadınların erkeklerden daha başarılı olduğu ve ölüm zayıttı olarak daha fazla sonuç elde edildiğini anladığı andan itibaren bu yöntemi sıklıkla kullanmaktadır. Gerçekten de kadın ve kız çocuklarının intihar saldırısında kullanılmasının en yoğun yaşandığı örgüt Boko Haram'dır.

Ülkede ev içinde yaşadıkları sıkışmışlıktan (anne, kız, kız kardeş) daha fazla “özgürlük” arayan; Nijerya yetkililerinin baskısından kurtulmak isteyen ve/veya aileleri Nijerya devlet yetkililerince öldürülen; yaşadıkları cinsel istismar dolayısıyla hamile kaldıklarından aileleri tarafından dışlanan; dul kaldıklarından toplumsal baskı gören; eğitim hakları kaçırılarak elinden alınan; toplumsal ve dini normlar nedeniyle buna mecbur kalan kadınlar ve kız çocukları Boko Haram'ın propagandalarına, beyin yıkama programlarına ve potansiyel intihar bombacısı olmaya açık hale gelmektedirler.

İntihar bombacısı olarak kadın ve kız çocuklarının kullanılmaya başlandığı 2011 yılından itibaren ülkede ve çevre ülkelerde gerçekleştirilen intihar bombalamalarının %50'sinden fazlası kadın ve kız çocukları tarafından gerçekleştirilmiş ve bu, Boko Haram'ı diğer terör örgütlerinden farklılaşmasını sağlayan unsurlardan biri olmuştur. Kadın ve kız çocuklarının çoğunun bu göreve gönüllü olmadığına dair kanıtlar sağ ele geçirilenlerin beyanından anlaşılmakta; onlara kölelik ve ölüm seçeneklerinden farklı bir seçenek sunulmamaktadır. Ayrıca bu bombacıların eylem sırasında uyuşturuldukları da düşünülmektedir. Gönülsüzlüğün bir diğer kanıtı da bir kısım bombaların uzaktan patlatılmasıdır. Diğerlerinin motivasyonu dini olabileceği gibi intikam vb. özel nedenler de olabilmektedir. Örgüt içinde kadınlar ve kız çocuklarının intihar bombalamaları dışında da örgüte katkı sağladıkları bilinmektedir: gelir getirmek (kadın ticareti vb.); evlilik yoluyla örgüt üyelerinin grup uyumunu ve sadakatini arttırmak; kamplarda erkek militanların ihtiyaçlarını karşılamak (cinsel, yemek, temizlik, vb.); yakalanmış ve hapsedilmiş örgüt üyelerinin kurtarılması için takas edilmek; Nijerya devleti yetkililerini aciz ve beceriksiz göstermek; kadın ve kız çocuklarının “kurtarıcı”

propagandasını güçlendirmek ve gelecek örgüt militanlarını dünyaya getirmek vb.

Şimdilik ülkenin kuzeyi ve çevre ülkelerinde (Kamerun, Çad, Nijer ve Benin) etkin olan ancak küresel terör örgütleriyle (DAEŞ, El-Kaide) de bağlantısı olduğu bilinen Boko Haram'ın insanlık dışı eylemleri karşısında küresel güçlerin etkin bir müdahalesi olmadığı gibi hükümetler arası örgütler, sivil toplum ve yardım kuruluşlarının da eylemler sonucu ortaya çıkan sosyal, psikolojik ve ekonomik sorunlara karşı sınırlı yardımları mevcuttur. Yabancı devlet yetkililerinin ve akademisyenlerin örgütlerle mücadele konusunda ortak görüşü; örgütün önemli bir aracı haline gelen kadın ve kız çocuklarını bilinçlendirmek, destek olmak ve örgütü bir kaçış yolu olarak gördükleri tüm olumsuzları ortadan kaldırmaktır. Ancak genelde Afrika, özelde de Nijerya'nın gerçekleri düşünüldüğünde bunun gerçekleşmesi ya imkânsız ya da çok zor gibi görünüyor. Örgütten kaçabilen veya kurtarılan ancak hamile kalmış kadın ve kız çocuklarının daha aile ortamında dışlanması ve aileye tekrar dahil edilmelerinin istenmemesi düşünüldüğünde bu daha anlaşılır olmaktadır

KAYNAKÇA

ADF (Africa Defense Forum) (May 15, 2019). *By The Numbers: Terrorism In Africa*. Erişim tarihi: 12 Nisan 2021. <https://adf-magazine.com/2019/05/by-the-numbers-terrorism-in-africa/>.

Akanonu, C. (2020). *Mythbusting gender roles within violent extremist groups in Africa*. Southern Voice. Erişim tarihi: 9 Nisan 2021. <http://southernvoice.org/mythbusting-gender-roles-within-violent-extremist-groups-in-africa/>.

Albuquerque, A.L. (2017). *Terrorism in Africa: A quantitative analysis*, FOIR, Erişim tarihi: 9 Nisan 2021. <file:///C:/Users/Casper/Downloads/FOIR4398.pdf>

Amable, R.N (2007).The media and domestic terrorism in Africa. Ed: Wafulu Okumu and Anneli Botha, *Domestic terrorism in Africa: defining, addressing and understanding its impact on human security* içinde (ss.174-177).

A Short History of Africa. *The Colonial Period*. Chapter 15: 34-35, Erişim tarihi: 11 Nisan 2021. http://aerocomlab.stanford.edu/jameson/world_history/A_Short_History_of_Africa.pdf.

- A Short History of Africa. *The Africans Become Independent*. Chapter 16: 36-38, Erişim tarihi: 11 Nisan 2021. http://aero-comlab.stanford.edu/jameson/world_history/A_Short_History_of_Africa.pdf.
- Aybar, S. (2013). *Afrika'daki terörün kökü dışarıda*. *Panorama*. 12: 17-18, Erişim tarihi: 9 Nisan 2021. <https://panorama.khas.edu.tr/uploads/pdf/afrikadaki-terorun-%E2%80%98koku-disarida.pdf>.
- Bayar, Z. (2019). *The role of women in terrorism*, A thesis submitted to the Graduate Faculty in Political Science in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree of Master of Arts. The City University of New York.
- BBC (2016). *Who are Nigeria's Boko Haram Islamist group?*. Erişim tarihi: 9 Nisan 2021. <https://www.bbc.com/news/world-africa-13809501>.
- BBC News Türkçe (2020). *Nijerya 60 yaşında: Afrika'nın en kalabalık ülkesi bir arada kalmayı başarabilecek mi?* Erişim tarihi: 4 Nisan 2021. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-54393116>.
- Bigio, J. ve Vogelstein, R. (2019). *Women and terrorism hidden threats, forgotten partners*. Discussion Paper. The Council on Foreign Relations (CFR). Erişim tarihi: 12 Nisan 2021. https://www.cfr.org/sites/default/files/report_pdf/Discussion_Paper_Bigio_Vogelstein_Terrorism_OR.pdf.
- Bloom, M. ve Matfess, H. (2016). Women as symbols and swords in Boko Haram's terror. *Features*. 6(1):105- 121.
- Bloom, M. (2017). *Women and terrorism*. POLITICS. Erişim tarihi: 7 Nisan 2021. <https://oxfordre.com/politics/view/10.1093/acrefore/9780190228637.001.0001/acrefore-9780190228637-e-124>.
- Bring Back Our Girls. Erişim tarihi: 4 Nisan 2021. <https://bringbackourgirls.ng/>.
- CISAC (Center for International Security and Cooperation). *Boko Haram*. Erişim tarihi: 2 Nisan 2021. https://cisac.fsi.stanford.edu/mappingmilitants/profiles/boko-haram#highlight_text_11853.
- Cid, C.C (2019). Boko Haram and the terror caused through sexual violence. *Opinion Paper*, 59: 1- 18.
- Clapham, C. (2003). Terrorism in Africa: Problems of definition, history and development. *South African Journal of International Affairs*. 10(2): 3-28.

- Crenshaw, M. (1981). The causes of terrorism. *Comparative Politics*, 13(4): 379-399.
- CTC (Counter Terrorism Guide). *Terrorist groups: Boko Haram*. Erişim tarihi: 8 Nisan 2021. https://www.dni.gov/nctc/groups/boko_haram.html.
- Çam, İ.E. (2018). Mau Mau isyanı ve Kenya'nın bağımsızlık süreci. *Afrika Araştırmaları Derneği (AFAM)*. Erişim tarihi: 12 Nisan 2021. <https://afam.org.tr/mau-mau-isyani-ve-kenyanin-bagimsizlik-sureci/ECCIS> (European Centre for Counterterrorism and Intelligence Studies) (2019). *Women suicide bombers in Africa. The new Boko Haram's terrorist tactic*. Erişim tarihi: 9 Nisan 2021. <https://en.europarabct.com/?p=46790>.
- Davis, J. (2008). Gendered terrorism: Women in the Liberation Tigers of Tamil Eelam (LTTE). *Minerva Journal of Women and War*, 2(1), 22-38.
- Duman, G. ve Çelik İ.M. (2021). Afrika'nın bölgesel terör sorunu, Boko Haram Üzerine Bir İnceleme. *Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi*, 9(1): 78-96.
- Gonzalez-Perez, M. (2020). Women, terrorist groups, and terrorism in Africa. Ed: Olajumoke Yacob-Haliso and Toyin Falola. *The palgrave handbook of African women's studies* içinde (ss.1-18).
- Howard, T. (2011). Bombshells with black faces: Examining the intersection between terrorism, state failure and sexual gender based violence in Sub-Saharan Africa. *SSRN Electronic Journal*. Erişim tarihi: 12 Nisan 2021. [file:///C:/Users/Casper/Downloads/SSRN-id1939567%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/Casper/Downloads/SSRN-id1939567%20(2).pdf).
- Human Rights Watch (2014). Timeline of Boko Haram women and girls abductions. Erişim tarihi: 9 Nisan 2021, https://features.hrw.org/features/HRW_2014_report/Those_Terrible_Weeks_in_Their_Camp/nigeria_timeline/index.html
- Işık, M. (2019). Afrika'da terörizm ve sessiz savaşlar. *Stratejik Düşünce Enstitüsü*. Erişim tarihi: 1 Nisan 2021. <https://www.sde.org.tr/mithat-isik/genel/afrikada-terorizm-ve-sessiz-savaslar-kose-yazisi-10033>.
- Krieger, T. ve Meierrieks, D. (2011). What causes terrorism? *Public Choice*. 147(1): 3-27.
- Kydd, A.H. ve Walter, B.F. (2006). The strategies of terrorism. *International Security*. 31 (1): 49-80.

- Martin, G. (2017). *Terörizm, kavramlar ve kuramlar*. Çev: İhsan Çapçioğlu ve Bahadır Metin. 1.bas. Adres Yayınları.
- McMaster, G. (2021). *Abducted women's resistance against Boko Haram offers lessons in refusing indoctrination into terrorism: U of A researchers*. Erişim tarihi: 9 Nisan 2021. <https://www.ualberta.ca/folio/2021/02/abducted-womens-resistance-against-boko-haram-offers-lessons-in-refusing-indoctrination-into-terrorism-u-of-a-researchers.html>.
- Nam, M. (2013). İşgalden istiklale cezayir. *Tarih Dergisi*. 55 (2012 / 1): 155-187.
- Nnam, M. U., Arua, M. C. ve Otu, M. S. (2018). The use of women and children in suicide bombing by the Boko Haram terrorist group in Nigeria. *Aggression and Violent Behavior*. 42: 35-42.
- O'Conner, A. S. (2007). Picked last women and terrorism. *Feature*. 44(1): 95-100.
- Okumu, W. (2007). Introduction. Ed: Wafulu Okumu and Anneli Botha. *Domestic terrorism in Africa: defining, addressing and understanding its impact on human security. South Africa: the institute for security studies* içinde (ss.1-3).
- Omale, D.J.O. (2013). Terrorism and counter terrorism in Nigeria: Theoretical paradigms and lessons for public policy. *Canadian Social Science*. 9(3): 96-103.
- Onuoha, F.C. ve George, T. A. (2015). *Boko Haram's use of female suicide bombing in Nigeria*. Report. Al Jazeera Center for Studies. Erişim tarihi: 9 Nisan 2021. <https://studies.aljazeera.net/sites/default/files/articles/reports/documents/20153189319985734-Boko-Harams-Female.pdf>.
- Oyeniye, B. A. (2007). A historical overview of domestic terrorism in Nigeria. Ed: Wafulu Okumu and Anneli Botha. *Domestic terrorism in Africa: Defining addressing and understanding its impact on human security* içinde (ss.43-54).
- Oyeniye, B.A. (2010). Terrorism in Nigeria: Groups, activities, and politics. *International Journal of Politics and Good Governance*. 1(11):1-16.
- Ritchie, H., Hasell, J., Appel, C. ve Roser, M. (2019). *Terrorism. Our world in data*. Erişim tarihi: 7 Nisan 2021. <https://ourworldindata.org/terrorism>.
- The Global Security Initiative. Women in Boko Haram: Understanding female participation in terrorism. Erişim tarihi: 9 Nisan 2021.

<https://www.globsecint.org/home/women-in-boko-haram-understanding-female-participation-in-terrorism>.

- TRT World (2021). Nigeria's mass kidnappings: A timeline. Erişim tarihi: 9 Nisan 2021. <https://www.trtworld.com/africa/nigeria-s-mass-kidnappings-a-timeline-44619>.
- Tossoukpe, Kossiwa. (2019). *Socio-comprehensive analysis on women suicide bombers in Boko Haram*. Victims or agents of political change? DOI: 10.13140/RG.2.2.23500.05768.
- Uluer, A.G (2014). *Nijerya'da silahlı örgütler: Boko Haram ve MEND*. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Walt, R. ve Solomon, H. (2014). Histories and spaces of terrorism in Africa: The post-9/11 strategic challenge of Somalia's al Shabab. *Afro Eurasian Studies Journal*. 3(1): 71-99.
- Warner, J. ve Matfess, H. (2017). *Exploding stereotypes: The unexpected operational and demogragraphic characteristics of Boko Haram's suicide bombers*. Combating Terrorism Center at West Point. Erişim tarihi: 12 Nisan 2021. <https://ctc.westpoint.edu/wp-content/uploads/2017/08/Exploding-Stereotypes-1.pdf>.
- Zena, E. (2019). Women and Boko Haram: The paradox of female support to Sharia Law. *E-International Relations*. E-International Relations. Erişim tarihi: 10 Nisan 2021. <https://www.e-ir.info/pdf/77689>.
- Zizola, A. (2019). Women as radicalisers and recruiters. Ed: Zeynep Sütalan, women in terrorism and counterterrorism, workshop report by the NATO. *Centre of Excellence Defence Against Terrorism içinde* (ss.1-76)